
SIGILLVM · VNIVERSITAT · CAROL · SEPTENT
LVX
LIBERTAS

LVX
LIBERTAS

Adriá Gual

La Pobra Berta

BLICACIONS
EATRALIA

LA POBRA BERTA

BIBLIOTECA

TEATRALIA

ADRIA GUAL

LA POBRA BERTA

TRAGEDIA EN TRES ACTES

1909

Imprempta de la Vda. de J. Cunill, Universitat, 7.—Barcelona

PORTICH

Deuría ésser en la fosquedat d'una d'aquestes nits tremoloses y oloroses en que les aygues canten l'anyoransa de la lluna y els arbres tenen una llarga remor llegendaria, y passa sobre els camins una ventada de misteri, que la pobra Berta caigué laça y abatuda en el llit de roses del més gran pecat. Deuría ésser en la lley fatal d'aquet espant nocturn, quan ella va comensar a sentir dintre son cor tot el dolor de la vida... Ella porta encare en els ulls l'horrible esglay de la profonda nit... Ella du encare en les mans la tremolor de les aygues ahont les enfonzà, en l'exaltació febrosa... Ella dú encare en el cor la fosquedat d'aquell natural dolor ahont anà a caurer bellament la seva vida... Ella conserva horriblement el recort d'aquella nit afrosa, dels braços que la estrenyeren, de la negror del cel, de l'elegía de les aygues...

Desde allavores la pobra Berta ha anat plorant sa llarga miseria pels camins del mon. Aquell gran pecat de la tan fosca nit matà'l seu pare y enfonzà en el cor de Berta la daga d'or de les desgracies.

Rebutjada del mon com una perduda, desitjada dels homes com una pecadora, ab el viu, dolorós y amorós present de son pecat, la pobra Berta, en torturat romiatge, segueix plorosa tots els camins de l'hort tancat ahont han florit els salms, les prega-

ries y les maledíccions. Devant seu l'aire tràgic remou els arbres sinistrament y en el lloch de ses petjades floreixen en un miracle les flors més doloroses...

Y no obstant, Berta passejava, dins del pit com dintre d'un sagrari, la més alta maravella de puresa. Sota dels cels, demunt dels camps, la seva ànima pura somniava y aymava les grans idealitats generoses. La vida tenía en ella un sentit de bondat, d'amor y de veritat; cada jorn enlairava el seu esperit al miracle desconegut, com un lliri sa blancor a la maravella de l'altura. Berta sentía dintre seu un ansia d'idealitat y una comprensió veritable de vida. Y unes bòjes ansies d'estimar, d'estrenyer tota la terra—potser un día a l'infancia al mitg del camp havía refregat son cos en la verda delicia petita de l'herba—de cercar l'amor de les coses de la terra per companyía en sa inmensa soletat.

Però abandonada pel seductor, orfe y rebutjada y despreciada, totes les ansies d'amor se resolen en el fill, viu present del seu pecat, guardant en el fons de la seva ànima una fonda simpatía, un amorós recort pera l'home desinteresat que l'estima sense conéixerla en tot l'horror de sa vida.

Mes la fatalitat la persegueix. Perdut el fill que'l seductor li roba melodramàticament, Berta pert la rahó essencial de la vida, que vacila, fins que'l desengany, al véurer la mesquindat del home a qui estimava en el silenci, en un suprem dolor, l'acava...

*
* *

Oh, Berta! Jo arrivo dels boscos llunyans pera posar demunt ta tomba flors oloroses y paraules emotives. Oh, Berta, ànima incompresa, jo admiro la tristesa de la teva vida tota enrondada de llum,

com el cap dels màrtirs cristians. La teva ànima plorant desolada a la vora del camí, ha conmogut el meu esperit; ¡oh, Berta! demunt la llosa blanca del teu sepulcre etern, la fullaraca trena ses dances sota el clar de lluna, shakesperianament... La fullaraca seca, tan prima qu'es, fa soroll en el silenci de la nit. La fullaraca seca, ab el seu dançar, fa irreverencia. ¡Oh, Berta, desde el fons de la teva eternitat tú no sents, no pots sentir aquet soroll...! Al passar pel camí tú'l netejares, ab la teva túnica, de tota fullaraca. Mes ella ni se'n adonà y ara vol fingir la vida, shakesperianament...

Berta, Berta; escolta: incorpórat al teu llit de marbre y escolta aquesta remor y entra en coneixement del gran misteri. Berta: en el fons del jardí maravellós—terra promesa a les ànimes futures—comença a néixer entre les flors la ventada, qui, omplintse de totes les remors triomfantes, arrivarà fins a la teva tomba per netejarla de tota fullaraca. Tú has anat massa al devant a lo llarch d'aquet camí. Els que't veyen passar ni't coneixíen, no veyen el teu dolor; oh, Berta! Y tú meteixa ploraves un xich inconscientment. Més que rés, més que la materialitat de la desgracia real, havíes de plorar la mort de totes les ansies que vivíen en ella. La vida y tot son procés eren pretext de la teva idealitat; oh, Berta! Les coses reals teníen sols valor de escèniques causes inmediates... Però tu eres quelcom més de més pur, més maravellós. La teva ànima era tan gran, que hi cabía tota la Humanitat... Però a voltes els homes sols tenen ulls per les coses de la terra y tu meteixa, malgrat la teva idealitat benehida, has baixat sovint els ulls a terra...

Berta, Berta; el teu propi dolor es la teva redempció. ¿Sents? sobre la teva tomba hi esdevé una purificació. Després, un gran silenci.

Aquesta es la hora. Baixa la coloma blanca de les llegendes, y vibra el marbre de la llosa. Les fonts y els arbres ploren en el clar de lluna. Jo escrich al marbre mortuori:

¡Oh Berta, Berta, per la primera volta reposa en pau ton ànima. Per la seva claror intensa que fa de aquesta tomba un temple d'or; per la teva incompresa idealitat, encare no dada en absoluta veritat al mon; perque has passat entre el dolor dels homes volguent reconfortarlos ab troços del teu propi cor, jo't beneheixo!

RAFEL MARQUINA.

PERSONATGES

BERTA.—(La pobra Berta).
26 anys. Molt escayenta a travers un aspecte plé de penes, contrastant ab la frescor de sa joventut y la forsa de sos desitjos. No cuyda massa el seu demunt, y aixís y tot sempre sab atraurer, sense qu'ella hi posi res de part seva.

MIQUEL.—Té cuatre anys y es fill de Berta, esdevingut d'enganyosa seducció d'amor, que costà la mort al pare d'ella. Per aytal motíu y ans de donar a llum el seu fill, fugía del poble la Pobra Berta, comensant per aquí el camí de penes que la té de dur a la mort més dolorosa per sa mala estrella, car es bona, més que moltes d'altres d'estrella millor y inmerescuda.

JACQUES DE SIRALEDA.—Es qui va seduirla ab promeses de casament. Un sapat galàn, que en el moment de l'acció té uns trenta vuit anys. Tracta ab bestiar, negoci que li ve d'herencia; corre pobles y encontrades tots els mesos de l'any, ara venent, ara comprant. El seu aspecte es tant atrayent, com son els seus defectes abundosos y repulsíus, y els seus sentiments baixos sense esmena.

LA MARÍA TONA.—Té 60 anys y es avariciosa y mal pensada. Se deixaría penjar per un cèntim. Tot ella reflexa per defora lo que es per dins, y lluheix aquell endressament dels mesquíns, y gallareja d'aquella dolcesa dels falsos.

EN POL.—55 anys. Es el seu marit. Una mena de gandul ab contraries apariencies. Creyent y resayre per vici, se retors constantment en un mar de desitjos insatisfets. Com sa muller, es avariciós. Fan plegats una parella entonada. D'ells es la casa ahont la tragedia té lloch.

PASCUAL.—Te 28 anys. Es el mosso de la casa. Luxuriós al estil dels que viuen entre montanyes y de tant en tant veuen cares fresques. Rancuniós y malhumorat. Te anomenada d'inventor de cansons a estones.

ELVIRA (Vireta).—Te 22 anys y es minyona de la meteixa casa. Tipo indiferent. Frisosa y mal pensada, busca-rahons, impertinent, faretegaire y treballadora al meteix temps. Es bona noya, no obstant.

EL BIRONDAY.—Bo, ardit y apassionat. 32 anys plens de forsa y jovenesa. Nomenada de boig pels seus cops d'emportament. Sapat y fornit. Te cara de bondat, si be els ulls ben aviat li brillen ab la lluissor del insegur. D'ofici es cotxer de diligencia.

EL POBRE BOIG DE CADA MES.—Un home alt y prim, no massa vell, que no deu tenir pas mes enllà dels 50 anys. Pàlit, molt pàlit. Porta el cap embolicat ab un drap blanch, y al demunt d'aquet, un barret espellifat. Camina ab una crossa dessota el bras esquer y ab la mà dreta s'apoya en un bastó. Sembla un malalt escapat montanyes a travers, una mena d'evocació de la dissort, seguint resignada el camí de la vida. Ab tot, el seu aspecte es ben afable. Porta un sach penjat a l'esquena y vesteix descuidat, encare que sense repugnar. Una grossa y estripada manta l'envolcalla.

PRIMER GRUPO DE VIATGERS (Acte 1.er)

UN HOME DEL CAMP.—Vestit de les festes, sense barretina. Te 60 anys.

UN ALTRE.—Més jove y d'igual condició. En te 30.

UNA DONA.—Que ho es del segon. 29 anys.
UN MENESTRAL.—40 anys.
UN JOVE.—De bon port. 30 anys.
LA SEVA MULLER.—Ciutadana. 25 anys.

Tots ben provistos de paquets, farcells y equipatges y vestits apropiadament al seu port y a les circunstancies.—No parlen.

GRUPO DE FIRAIRES (Acte 2.on)

EL 1.er, ERASME.—43 anys. Rabassut, malhumorat y embrutit.

EL 2.on, FIDEL.—35 anys, alt y prim. Garlador de mena.

EL 3.er, COMAS.—50 anys. Sorrut: apenes s'expressa més que ab gestes.

EL 4.art, BLAS.—40 anys, valent rutinari: de suceptibilitat extremosa per lo tocant a la *dignitat.*

EL 5.nt, CAPDELL.—Reputació de gran parlador de parada. Atrau a la gent en tots els firals y se'l disputen per assegurar la venda. Va llogat ab l'Erasme. Te 29 anys, y es de tots, el més atrayent.

El conjunt d'aquet grupo es pesent y feréstech, o millor dit: aspre.

SEGON GRUPO DE VIATGERS (Acte 3.er)

UNA DONA.—Montanyesa. 50 anys. (No parla).
UNA NOYA.—Montanyesa. 18 anys. (No parla).
UNA SENYORA DE DOL RIGORÓS.—45 anys. (Parla).
UN MENESTRAL.—40 anys. (Parla).
UN SENYOR.—Ab abrich llarch y fosch. 48 anys. (Parla).

Observis lo advertit als del grupo del acte primer, ab tot y que no més parlen els que s'indiquen, cal tenir present que els demés deuràn reunir les condicions que precisen per ben realisar un conjunt excepcional.

Per dreta y esquerra, entenguis la del espectador.

ACTE PRIMER

Som a *Portell-graciós*, un hostal nomenat aixís, que s'aixeca modestament en la solitut de les montanyes y al peu meteix de la carretera que va d'*Esplaneres* a *Furriols*. Les diligencies y els carros solen ferhi parada, per cambiar el bestiar y menjarhi conductors y passatjers, o passarhi la nit carreters y traficants que segueixen la encontrada.

Portell-graciós, conegut també per *La Cantina*, ve a ésser un far en mitj de les onades montanyoses ahont se destaca.

La escena representa part de les habitacions dels de la casa, per quina porta del fons y una finestra vidriera a sa ma dreta, de mitj per avall coberta ab cortinetes rojes, es veu la entrada del hostal, d'ahont no passen els que s'hi aturen per menjar tant sols, o no intimen ab els hostalers.

D'allà, una gran portalada dona a la carretera, y permet entreveurer un trocet de plé aire que dona exacta ideà de lo solitari y feréstech del lloch. A travers la finestra vidriera de que hem parlat, y cap a mà dreta de la meteixa, perdentse endins, s'hi pressent la sortida de la mina, que situada entre la pessa d'entrada y la que constitueix la nostra escena, se separa de la primera per un reixat de fustes verdes, a mena de gelosía posada demunt d'un senzill envà. L'habitació devant la qu'ens trobem, es reduhida. Te pintades d'ocre clar les parets, que rematen, par de baix, una franja blava, desentonada y brusca. En tot lo ample de la paret del fons, s'hi endevina una arcada y la pilastra que la sosté. Es veu que avans era de tot altra manera, però que van aixecar un envà arrant de dita arcada, per compartir la casa a millor gust dels que l'habiten que no son pas els que l'han ocupada sempre.

La porta del fons arrenca de la pilastra y va cap a mà dreta, ahont se troba la esmentada vidriera. De la pilastra cap a mà esquerra, s'hi veu un altra porta més menuda. Es la de la cambra de la Berta. Seguidament, y provenint del angle d'aquet costat meteix, apareix d'esquena al espectador una mal arranjada escala de fusta, que s'encarama vigues amunt, conduhint a les habitacions altes, y cap al primer terme, endintsantse al soterrani. Una barana que soporta un montant feixuch de fusta, ajuda a sostenir la part d'escala que anant cap a dalt, fa de sostre a lo que va a baix. Del montant d'aquesta escala ne surt un ferro del qu'en penja un fanal gros.

En la paret que del angle oposat a primer terme tanca la cambra per aquet costat, hi ha una finestra espayosa empotrada en la gruixaria del mur, tenint fet d'obra en son peu un pedrís que recordi els banchs d'escó. De part

de fora, s'engalana la finestra ab una branca de llorer sech, clavat a l'empit, y uns quants testos y olles ab flors reviscolades, com tement torcer el coll, y caurer en les profonditats dels abims qu'envolten la casa. Un rellotje de caixa, que al comensar marcarà les onze y mitja, estarà situat entre l'angle del fons y la mencionada finestra.

Llarga y rústega taula al costat dret de l'escena, perfilada completament al espectador, tenint al demunt un plat de sopes y un cobert de fusta. Al devant de la taula, un banch que li fassi joch. Arreu cadires, sachs plens al peu de la escala, un cove ab roba blanca prop de la taula, etc., etc., y pel conjunt, per tenir idea de lo que'l cuadro ha d'ésser en sa totalitat, vegis al final de l'obra el bocet de la decoració.

Som prop de mitj día d'un dels primers de tardor. El sol cau al defora ab certa esfumada forsa, y llisca en el casal per la porta del doble fons, encatifant d'or pàlit les trencades rajoles.

Aquésta y la llum que ve de la finestra, promouhen certa combinació de tons suaus, tot deixant en relativa penombra el costat de la escala. Aixís trobantho tot dispost en el moment sempre solemnial d'obrirse la cortina, no es veu, al comensar, cap figura que ho animi; però, de sobte y pel fons, venint de part de fora, destaca mitj per fosch la pobra Berta ab el nen Miquel près de sa mà, y mentres aquet brutot y espellifat sembla somicar per vici, arriven junts prop de la taula d'escena, tot dihentli ella nerviosa, y al temps que ab la mà que li resta lliure, intenta relligar el mocador que du mal posat al cap y va per cáurerli:

BERTA

Sota les rodes d'un carro, t'haurem de recullir el día menys pensat.

MIQUEL *(ploriquejant)*

Oy que no!... oy que no!...

BERTA

Be t'ho tinch dit de prou temps que no't moguis del brancal de la porta. ¡Com si no t'ho digués ningú!

MIQUEL *(segueix plorant)*

Que no... oy que no!

BERTA *(assentantse al banch, y posantse el nen a la falda)*

Donchs per què vas d'aquí d'allà, com un perdut darrera els gossos, y empolsante fins al coll, que fa fredat mirarte! *(El nen plora y es frega els ulls)*. Apa, vina! *(disposantse a ferlo menjar)*.

MIQUEL

Es que... ay noy! *(Sempre ploriqueixant).*

BERTA

Si tens més son que no pas gana! El sol se't fica al cap, y després no hi ha qui't fassi menjar... Apa... bada la boca, home! *(El noy va botzinant).* Ay, bon Deu Senyor!

MIQUEL

Tinch son!...

BERTA

Y quant dinaràs, demà?... S'ha de fer Poblet y Santes Creus perque t'empassis una engruna de menjar... Apa, Miqueloy, mira que la mare estarà trista si no menjes...

(Apareix per l'escala de dalt la María Tona que tot dirigintse cap a la cuyna díu a Berta:)

MARÍA

No li engorgis per forsa, dona! *(Tot seguit entra a la cuyna y es posa a parlar ab Vireta que hi arriva venint de la porta del fons. Aquesta, tot parlant y fent feyna, se la veu reullar a Berta.)*

BERTA

Es a dir que no'n vols probar ni una mica? *(El nen rondina més baix de tò)* Si caus de són. Faràs una dormideta y quan te despertis menjaràs, oy? Vina, apa! *(S'aixeca portant als brassos al nen boy dormit)* Ah!... Ah!... Cada día peses més... Et fas tot un home... tot

un home! *(S'en va cap a la seva cambra ab més pen[...] que dalit.)*

MARÍA

Veyas, Vireta, *(Pel plat de sopes de demunt de l[a] taula)* treu això de aquí.

VIRETA *(apareixent, brusca y agressiva)*

Còm si no hi hagués prou masega! Mal vent!... *(S'h[o] emporta a la cuyna).*

MARÍA

Sempre rondines tu també!

VIRETA *(de la cuyna estant)*

Que no tinch rahò sobrera? Vareu ben firarnos, a f[e] de Deu, ab la vostra parenta. Ja us dich jo que n'he[m] arrencat un bon descans!

MARÍA

Y tú què n'has de fer?

VIRETA *(sortint de nou ab una garrafa gran que deixa [a] peu de la finestra.)*

Porta la casa!... oydà! *(Riu descaradament)* Pro ho sé jo lo que porta!

MARÍA *(poch conmoguda)*

Està delicada.

VIRETA

Delicada!... *(Rihent)* Déixam ríurer!... No se li coneix pas, quan posa en joch aquell seguit de mirades xafarderes per atansarse tot mascle que li plau! que Deu me valga, y que'm posi una balda a la boca per no deixarme dir tot lo que m'hi vé de sobte... Com el seu nebot!... *(Ríu)* L'historia del seu nebot!...

MARÍA

Massa llenga tens tú!...

VIRETA *(estrafent)*

¡Ay...que tinch un treball!...¡Ay que m'agafa basca!..

MARÍA

Massa llenga tens, y no massa bona que diguessim!.. *(S'asseu al banch).*

VIRETA

Em feu rabia! D'aquí aquí la bescanteu, y tot d'una li aneu a la defensa!

MARÍA

Callaràs d'un cop! No pensas que't pot sentir!

VIRETA

Em farà mal si per cas m'atrapa, oy? ¡Oh! pero quan del qüento en sabessiu l'altre meytat...

MARÍA

Deus tenir por que't robi el Pascual, que de fa temps ja no t'en canta cap.

VIRETA

¿A mí? Avants l'hauría de tenir meu, perque me'l robés!... Quin regal... Y vaja, que si bé ho miuréu, no es pas al Pascual a qui més en gracia ha sabut caurer... *(Riu bojament)*

MARÍA

Parles pel Bironday. *(No volguent compéndrer)*

VIRETA

Y per altres! *(Riu més insolent)*

MARÍA

Boja... boja!... *(S'aixeca com pressentint quelcom y volguentho dissimular)*

VIRETA

De més boijos que jo'n conech... Be n'hi ha prous de jayos que sota'ls cabells blanchs hi porten un níu plé de pardals... *(Riu fort y entra a la cuyna)*.

MARÍA

Mira que tinch por d'enténdret, y... *(Pausa. Vireta segueix rihent sense que se la vegi)*. ¡Ah, no! *(Ab rabia y reflexionant de cop)* Aquesta mossa dú l'oratge a casa... Si no fos pels cuatre cuartos que té!... *(Pausa. Mirant intencionadament a la cambra de la Berta, ahont se la sent cantar per fer dormir al nen. En Pascual venint del fons, atravessa l'escena y desapareix cap baix a la escala, ab posat sorrut. Veyentlo, li diu la María Tona:)* Ahont es el Pol?

PASCUAL

No ho sé pas. *(Cridantlo mentres desapareix)* Pol!... Pol!...

POL

Què hi ha?

PASCUAL *(ja invisible)*

La vostra dona us demana. *(Pausa. La cansó de Berta ha disminuit fins a pèrdres).*

MARÍA *(obcecada, fréstega, uranya)*

Si no fos pels cuatre cuartos que té!... *(En Pol apareix venint de baix. Al véurer a sa muller li diu:)*

POL

Em demanes? Què vols?

MARÍA

Jo?... res. He demanat ahont eres, perque sí... no ho sé per què ho he demanat...

BERTA *(sortint de sa cambra)*

Parleu baix, si pot ser... El noy s'ha dormit. *(Pausa. desprès en Pol diu:)*

POL

Ves, Vireta, no t'hi repengis massa. El cotxe està per arribar. *(La Berta s'asseu a una cadira).*

VIRETA

Sort tinch de que vos m'ho digueu. *(Va y ve del fons a la cuyna, tot parant la taula pels passatgers qu'esperen).*

POL *(a María Tona)*

Potser que tú l'ajudessis. La Berta no's troba gaire be, avuy.

MARÍA *(no volguentho dir)*

Jo m'hi trobo molt, creume!

BERTA

Què'm feu patir quan parleu axís, què'm feu patir! Creyeu que m'ho miro tranquila tot axò; que'm plau molt veurer feyna a casa y sentirme sense forses pera poguerla fer!... Es axò, lo que creyeu vosaltres!... Ah! teníu ben poch cor devegades!

MARÍA

Tant va el canti a la font!

BERTA

Jo soch el canti. *(Vireta torna a la cuiyna y riu descaradament al sentir lo que ha dit la Berta).* ¡Ríu, ríu forsa! Val més deixarho córrer!... Creyeume!

VIRETA *(tot anant cap al fons ab una pila de plats)*

Però mentrestant fa la feyna qui la fa... y qui no la fa, s'està com si tal cosa.

POL

Que callis, tú.

MARÍA

Per què no pot dir lo que bé li sembla?

POL

Perque ab tú sola qu'ho diguis ja n'hi ha massa.

BERTA

Déixales estar, Pol. Que'm destrocin, si volen. Ja ho faré tot jo. Voleu que'm llensi de cap a la feyna? Està be. No més per no véureus front arrugades y llensant verí pels ulls, tot ho faría! Qu'estich malalta? No ve d'aquí! Què m'hi moro? Y qué? Vos hauré estalviat una miqueta de feyna, y això be val alguna cosa. M'està bé... per bestia!...

MARÍA *(a Pol)*

Y tú mut! Et miro y no't conech! Sembla que t'hagi capgirat el cervell aquesta dona. *(Vireta riu, al interior, mentres trasteja).*

POL

Vols parar de ríurer tú? *(Berta va cap a la porta del seu cuarto y escolta si'l nen se desperta).*

MARÍA

També l'en privaràs?

POL *(enèrgich)*

Sí!

MARÍA

Mira, Pol, no m'exasperis, y si tú no mires de fer lo que li pertoca fer a tot amo de casa seva, ho faré jo, t'ho juro!

BERTA

Tú...

MARÍA

No ara, no avuy, però quan vessi el got, que poques gotes n'hi mancan,

BERTA

Val més callar... sempre callar! *(S'asseu nerviosa al banch).*

MARÍA

Potser que tot callant la salut te torni, y tractes siguin tractes, y tot vagi com se va dir que aniría tot. Perque tú no ets pas tan flaca de memoria, per no recordarte de lo qu'es pactava y de cóm se va pactar, entens?

BERTA

Sí, sí; tot ho entench ara; tant, que no us hi seré per massa temps destorb a n'aquesta casa.

POL

Mentida'm sembla que'n fassis cas!

MARÍA *(repensantse de cop)*

Tampoch n'hi ha per péndresho aixís!

POL

Què no ho sabs com es feta aquésta? Parla, parla, y aparenta més malicia que no hi ha en lo que díu.

MARÍA (*hipòcritament*)

Soch feta axís, sents? Y tot de sobte m'empenedeixo, y'm repto jo meteixa.

BERTA

Tens ben be dugues cares, tú.

MARÍA (*a n'en Pol com tornantse a excitar*)

¿Veus?

POL (*enèrgich*)

¡Prou! *(Pausa)*

MARÍA (*per ella meteixa*)

Tens sort, de la sort... *(Mentres s'en va escales amunt, violentantse per callar, en Pascual apareix venint de baix, y s'en va cap a la cuina, reullant a la Berta ben maliciosament. Aquesta s'en adona y díu, ab pena y rabia:)*

BERTA

L'altre!... *(S'aixeca)* Un talment s'hi ofega en aquesta casa!... *(Pausa. Vireta no deixa la seva feina. Pascual surt de la casa ab una galleda buida. Pol va rondant per la escena com cercant ocassió de parlar ab Berta. Aquesta, de nou s'asseu al banch y apoya el cap entre les mans demunt de la taula, com molesta-*

da per dolensa física, a més de la moral, que va corcantla.)

POL

No'n facis cas, Berta. *(Entrant a conversar ab dificultat)* La María Tona es aixís... Sempre ho ha sigut... Parla ruhent... ni ella ho sab per què! *(Pausa)* La Vireta... Quí s'hi pot enfundar massa ab la Vireta?... Es un espinguet. Tant l'una com l'altre diuhen coses per dirles... armen camorra... es queixen... Jo ja hi estich versat... borinots botzinayres, vet-ho aquí... borinots...

BERTA

Jo no m'hi faré may, donchs, no!.. no m'hi vuy fer.

POL

Es que t'ho prens malament... mal trabuch! De tot lo que t'han dit, el coll m'hi jugo que ja no s'en recorden!

BERTA

Si son boijes, que les tanquin! S'ha d'acabar, s'ha de acabar d'un cop. Com més va, més sovint hi som, y em sento que un día hi cauría ferida com per un llamp!... Si fos sola, encara, pero... no'm puch disposar del meu viurer... ja ho sabs, tú.

POL

El trobo escayent el teu malestruch dir coses, y tant com més te veig entafurada ab els teus tretze, més ganes tinch de sossegarte... Me n'entren unes ganes, devegades... *(Ríu fredament)* Ah!... quant com jo fes tants anys que estessis versada ab els rondins y esbufechs de la María Tona!...

BERTA

Tu els tens d'aguantar, pero jo?

POL

Valdría més que'ls aguantessis!...

BERTA

Per què?

POL

Devegades... al costat mateix del mal... un hi té el emey y ni menys s'en dona compte....

BERTA

Parles ben estrany, tu també...

POL (*assentántseli més aprop*)

T'en voldría convéncer de tot això... y d'altres coses.)eu ens valga! que fora del mon, si l'un no aguantés a 'altra... Déixala estar a la María Tona! Fet y fet no't ›orta mala voluntat... Ja es vella!

BERTA

Y la Vireta?

POL

Aquesta es molt jove! Veus?... L'una per poch, l'alra per massa. Més val no emboinarsi ab aquesta mena e fets, creume a mí...

BERTA

Es que la teva dona devegades díu unes coses...

POL

Y be...

BERTA

Ves d'ahont surt ab els pactes! D'ahont surt ab que si tot plegat no es passa com va quedar? En sabía res, jo, de que més endavant la salut em mancaría per malhora meva?... Y ben mirat, no li sobra la rahó a la pobra salut del meu cos?

POL

Es clar... però...

BERTA

Y després: no m'estava jo ben resignada a Ciutat, bregant com una boja, però ab un mitj riure a l'ànima que'm feya estimable a mí meteixa? Vaig ésser jo que proposava venir y deixar tot allò? ¡Trevallant, trevallant, no vaig arreconar alguna cosa pel meu fill?...

POL

Ho sé com tu meteixa.

BERTA

Per aquet fill meu que a casa vostra es el meu nebot... Oh!... vaig ser ben tonta!... Aquesta sola condició m'havía de privar el seguirvos... Vaig ser ben tonta, bestia, sí, bestia y tot vaig ser!

POL

No sabs pas be lo que t'empatolles, Berta. Aquesta condició era forsosa; la nostra casa es deu a tanta gent

com s'hi atura... No veus prou clares les coses que't volten... Tu en cambi hi vares guanyar forsa, seguint-nos. A Ciutat te debatíes ab cruents perills, tots foscos... que't podíen portar a la mala fí.

BERTA

La vostra manía... Si m'en vareig lliurar fins alesho-res, per què no podía seguir fent igual?

POL

Be...

BERTA

En dubtes?... Sí, sí, en dubtes, ho veig ben bé. Per vosaltres no hi ha més que blanch y negre. Per vosal-tres, una dona com jo, que ha ensopegat, com ne dieu... una dona que, boija, enamorada, jove, s'ha fet mare sen-se l'interés de ferse esposa... ja víu, per sempre més, voltada de perills que no pot véncer... y es... una per-duda...

POL

T'enfiles... t'enfiles... y no hi ha qui't deturi!

BERTA

Ah!

POL

Creus que jo t'hi tinch per una perduda? Sota el sos-tre sant d'aquesta casa may se n'hi albergarà cap de perduda, ho entens be? Lo que hi ha, y això es ben be un altre punt, es que jo sé del cert quí son els homes, y

es per això y pel bon voler que't tinch, que més me plaus aprop que no pas lluny nostre.

BERTA (*sense créurel*)

Deu t'ho pagui.

POL

No en va tenim tirada de familia... Te conech de prous anys, de ben noya. Fóra un roch, si't mirés com la primera vinguda. Encare'm sembla que't veig rondar per entre les estibes de botes y barrals grans y menuts a la botiga del teu pare a Prat-Vilana, o be jugant a cuit ab l'estol de petites vehines, o fent sardana al vol del arbre vell de la plasseta. ¿T'en recordes?

BERTA

No m'en parlis d'aquell temps!

POL

Ton pare t'estimava forsa.

BERTA (*profondament*)

Jo'l vaig matar al pare!...

POL

A la mà de Deu, nostre Senyor, des la naixensa, tenim la vida tots!

BERTA

Jo, jo el vaig matar!

POL

Qui pot saverho...

BERTA

Tothom va dirho aleshores... y què'n vaig ser de boija!

POL

Pla trobo que cap pare pugui véurer sens penar que a la seva filla li esdevingui lo que a tu t'esdevingué... ara... que d'això a la mort...

BERTA

Es que'l pare m'estimava massa... Jo'l vaig matar... sí, sí! De tota aquella historia ne duch una espina clavada al cor, que per may més podré arrencarli. Es aquesta. El meu amor va matar al meu pare!

POL

No se't podía tirar per la cara tota la culpa á tu .. Una noya sola... sense mare... les companyíes devegades... les ocasions... *(Pausa; després de pensarshi y ab tafanería intrigant, sense parlar alt)* ¿Qui va ésser ell?

BERTA *(enérgica)*

Ningú te de saverho may!

POL

Ets ben fréstega... y tot es pitjor per tu... Sabentse, tal volta... qui sab... si...

BERTA

May, Pol. Em sembla que t'entench! Ningú te de conéixel per lo que ha sigut. El meu fill ha de ser el primer en desconéixer la fesomía del seu pare.

POL

Pitjor per tu... viuràs, per sempre més, ben sola.

BERTA

Essent mare!

POL

Els fills... els fills... Mira, Berta: jo't vuy molt de be, sabs? Te porto afecte, em sento arrapat al teu ben volguer, sí: brusch y tot com soch, faría cualsevol cosa a la grollera si vols, per tréuret de miseries y afers foscos.

BERTA

Deu te pagui el bon intent.

POL

Voldría que'n estessis ben certa d'això que't dich.

BERTA

Ja n'estich, Pol.

POL

Jo vaig créurer que venint ab nosaltres feyes més de mitj camí per la teva salvació; fora d'aquell traut, de tan perilloses coses y trenca colls a milers.

BERTA

Tornemhi!

POL

Sí, sí; trenca colls y perills a dojo. Aquí trobaves un sostre que no traspúa, bona llar, cares amigues, ab tot y que devegades posen aire mal cayent, feyna per no aborrirte, tàmbé... com t'he dit ara meteix, mitj camí de la teva salvació, creume!

BERTA

Tot ho trobo a mitjes, sempre, jo! *(Del cove de prop la taula treu roba y, nerviosament, tot buscantse una agulla pel pit, fa com qui vol treballar.)*

POL

Ja es alguna cosa.

BERTA

Però, així y tot, cal véurer com.

POL

Què t'empatolles?

BERTA

Si les coses s'haguessin passat tal com se pactaven, sí; ara soch jo qui parla de pactes. Si sigués aquí un veritable descans per vosaltres, si el meu treball no fos interromput pels deballestaments d'aquesta pobre salut meva... però tal com ara... Oh, no... Tal com ara no soch res més que un destorb! Dels meus sofriments s'en

fa arma per atiarme constantment; se m'espía seguit; en tot lo que faig s'hi veu un fi pervers; s'em te y se'm mira com una perduda; ab un esguard del darrer de la casa s'em diuhen horrors insoportables; tothom hi vol tenir dret ab mí. Soch un rebutj... una enclusa ahont tots hi donen el seu cop de mall.

POL

Berta!

BERTA

Lo que dich es vritat pura y m'en sento ferida cap endins de l'ànima. Sí, vareig ser ben tonta! Jo no m'en havía de móurer de ciutat. Allí vareig anar a raurer tot fugint escapada del poble, portant el meu fill en brassos. Allà debía quedarme... allà ahont vareig espiar el pecat d'amor que matava al pare. Y quin dols espiar va ser el meu, si ho sabessis! De cap al teler al principi, en la pobra cambra rellogada després, planxant de nou a tot hora... Tant que diheu, y jo la veig com un altar la ciutat fumosa y bullanguera. Entre aquell brugit vivía sola ab el meu fill, ab mí meteixa, y em debatía, em debatía a pler de la miseria que'm rondava!... Oh!... que'n vareig ser de tonta, seguintvos!

POL

Y jo que'm creya haberte fet un be tan gran!

BERTA

No tot pot encertarse.

POL

Y la María Tona, que també s'ho creya!

BERTA

Poques mostres ne dona en día!

POL

Tonta... em raca que pensis aytals coses... Tant be com podríes estar, si tu volguessis... *(Pausa)* Déixals dir a tots plegats. No hi ha res que dongui tan bo com ríures de tots, si es pot estar segur no siga més que d'un tot sol... *(Pausa. Sempre intencionat y rastrer, dominant malament certa impulsió de luxuria. Ella, estranyantse per moments)* No em miris tan seriosa, que'm fas por!... *(Somrient)* Si ja ho sé tot lo que tu vols dir... Si ho veig com tu meteixa, tot lo que'm contes. Més clar?... sino que jo voldría que fessis com aquell... No correm be jo y tu? Déixals estar als altres... *(Pausa)* Jo sé d'algú que pla et defensaría fins al darrer moment, si per ell fossis lo que una dona sol ser pel qui la defensa... *(Pausa)* Soch jo que't porto afecte... jo que d'amagat et duch encastada demunt del cor... qui millor que tu pot trobarsehi en aquesta casa, si l'amo t'en fa mestressa sota veu...

BERTA (*estranyada, no poguentsen donar compte*)

T'he sentit be, Pol?

POL (*escamat*)

Parla baix...

BERTA

Ets tu aquell Pol que fa un any, a ciutat, em parlaves no més del bon Deu, Senyor nostre y del camí de salvació que devant meu m'obría? Ets el Pol de Portell-

graciós, que a Farriols, per Setmana Santa, va descals a la professó tot portant el plat de cendra? Aquell perfecte amo de casa, cap de rosari al vol de taula; el qui s'engalana ab un sagrat cor brodat en els folros de ses vestidures...

POL

A què treu cas això?

BERTA

Em fas fàstich! *(Alsantse)* Tu sols faltaves al rengle de disbauxats vostres! Te'm fas odiós, repugnant! *(Ell va per atansarsehi)* Si t'em acostes, crido! Fuig de prop meu, bestia fastigosa... de trepitjarte y tot me'n sentiría ofesa!...

POL

Pensa be lo que díus, Berta... pensa lo què es capàs de fer un home rebutjat dins de casa seva!

BERTA

Miserable!... Es dir, donchs, que soch qualsevulga cosa que pot agafar el primer passant! Farem la pau! Et juro que farem la pau!

POL *(irat)*

Sí que la farem!

BERTA

Vergonya m'en daría, als teus anys!...

POL

Es ben be per això que m'esquives! Si fos un jove com el Pascual, poso per cas, que sab fer belles cansons!

BERTA

Vet-aquí l'altre que també me la te jurada! Que se la guardi l'anomenada d'inventor de cansons!

POL

Si te la te jurada, ell deu saber per què y tu com ell...

BERTA

Per que coneix el pes d'aquesta mà.

POL *(en un darrer intent)*

Berta... Berta, a un assedegat be li aproparíes la ribella d'aigua!... Berta, mira que no sé lo que'm passa... sento un braseral per tot el cos... Fes que jo també el senti el pes de la teva mà, fesho!

BERTA

No hi hauría prou aygua al torrent per esvandírmela, si arribava a tocar la teva pell resseca y pecadora!

POL

Berta!...

BERTA

Em fas fàstich, fàstich! Eh!... tot lo d'aquesta casa m'en fa prou... tot... tot!...

POL

Berta!.. *(Va per agafarla, però ella s'en desfà dihent:)*

BERTA

Mala terra et colgui! *(Y s'en va ràpidament cap a la seva cambra. Pol queda assegut en una cadira, roig, congestionat, vensut però ple de verí y fam de venjansa. El Pascual ve del fons y diu:)*

PASCUAL

Pol! *(Aquet mot, dit ab sequedat y forsa, fa tornar un tant en sí al Pol, que tracta de dissimular, sens lograrho, y respón tot confós:)*

POL

Què vols?

PASCUAL

M'heu dit que us fes pensar no sé ab què... Que voleu dir o donar al del cotxe.

POL

Sí.

PASCUAL

Es qu'està per arrivar. *(Pausa)* Què us passa qu'esteu tan roig?

POL *(aixecantse)*

Res. *(Pausa; dona uns passos)* Mira, Pascual... *(Re-*

soltament) Es un dirto a tu... La Berta no'm convé a casa.

PASCUAL

A mí què'm conteu?

POL

Es que tot quant puga sapiguer d'ella per convencem de qu'es lo qu'es, no serà més que un be per tots, y aixís tréureusela del demunt. Per massa bo, em passa lo qu'em passa.

PASCUAL

Pitjor per vos.

POL

Y si tu en tinguessis res per dir, dígamho. Que tot ajudi a fer el feix... que tot caygui demunt la sevar carcanada!

PASCUAL

Ni qu'en tingués res que dir; de lo meu no s'en dona res a ningú. A n'ella prou li farà els comptes aquell que li pertoqui, si es cas.

POL

Però es qu'en tens agravis d'ella, y jo no vuy qu'en aquesta casa...

PASCUAL *(ab moja)*

Be esteu prou roig, Pol!

POL

La rabia se m'emporta y em fa dir lo que no voldría, Deu me perdoni... *(Pausa; recelós)* Tu sabs el nom de... ja m'entens, eh?... El nom d'aquell ab qui ella...

PASCUAL

Sí que'l sé.

POL

Dígamel, dígamel! Voldría... cóntam lo que'n sàpigues!

PASCUAL

Poch a poch, Pol. De lo que vos en sou l'amo, no m'en doneu ni una engruna, ni jo us l'he may demanada, ni part vuy, ni me'n daríau en els vostres afers d'usura y contrabando. Em pagueu per fer la feyna que em pertoca, y en fentla estem en paus.

POL

Es que si m'el diguessis... jo sé be per què'l voldría saber... Be ets prou tonto de callàrtel. Ho fas per be d'ella, y ella, en cambi, parla de tu... Oh!... Cóm ne parla, Pascual!...

PASCUAL

Sí, eh?

POL

Díu fins que has sentit el pes de la seva mà en la teva cara.

PASCUAL (*irritat*)

Això díu!

POL

Sí, sí!... Dígam, dígam el nom d'ell, dígam tot lo que sàpigues!...

PASCUAL (*Rient de sobte ab cayent terrible y reprenent la calma aparent, com refiantse a preconcebut plan de venjansa.*)

Penseu si m'heu de dir alguna cosa. La diligencia serà ben prompte aquí. Després la feyna no'm deixarà escoltarvos.

POL (*contrariat*)

Ara no... ja t'ho diré després...

MARÍA (*tot baixant y dirigintse cap a la cuyna ha sentit les darreres paraules y díu:*)

Què deyau?

PASCUAL

Feuli pensar, vos, María Tona, ab aquet recado pel de la diligencia.

MARÍA

Que vols dir les ampolles de llexíu, potser?

POL (*abstret*)

Sí...

MARÍA

Per això tantes histories? *(Cridant)* Vireta, cóm estàs de llexíu?

VIRETA *(desde la cuyna)*

He ensetat la darrera ampolla. No sé quants cops he dit qu'ens trobaríem sense el día menys pensat.

MARÍA *(al Pascual)*

Ja ho sabs, donchs. Dígaho al Bironday y qu'en porti, o al Caleres, si es a ell a qui toca passar avuy. Y no't descuydis de ferme pensar en donarli els cuartos.

PASCUAL

Està be. Ho diré al Bironday, que avuy li toca a n'ell. Si fossiu per meréixer en seríau més sabedora dels torns de diligencia! *(Pausa; rihent ab malicia)* El teníu molt cremat al vostre home. Treu foch pel nas. *(Rihent)* Miréusel. *(S'en va pel fons).*

MARÍA

Y això, què't passa?

POL

Déixal dir... Res, què vols qu'em passi? Per massa bo m'haig de pérdrer, vet-ho aquí. Un hom vol apanyar les coses y sempre en surt perdent.

MARÍA

Be, de què te les heus ara?

POL

\questa dona *(Signant la cambra de la Berta)* que
ıi ha per ahont agafarla, que hauré de pendre un de-
nini, vet-ho aquí. La vols portar a lloch, y ella s'es-
ría tota sola... tot plegat per què? Per aguantarla
malalta com està... ara te un treball, ara xiscla...
cau com morta... romansos, tot plegat!... Però ab
ıo hi jugarà pas, jo t'ho juro!

MARÌA

/aldría més que no cridessis tant.

POL

3ona es qui parla! No fa gayre has més cridat tu que
jo ara.

MARÌA

Peró tot seguit em repenso y callo, o parlo baixet.
que hauríes de fer, de part teva, fóra no miràrtela
quan et penses que no s'en ateleyen... y que posat
ırlar, garlessis ab més de compte.

POL *(esverat)*

3é... què vols dir ara?

MARÌA

Jo prou m'ho sé... però hi soch més entesa que tu ab
rs de la vida.

POL

Y jo tot un home soch.

MARÍA

Sí, com tots els homes. *(Molt lluynà se senten cascabells del cotxe que arriva.)*

POL

Es que...

MARÍA

Be, mira: no em parlem més. Deu donarà a cada el seu compte, si es cas. Ara com ara, pensa tant sols lo que'ns tenim dit y sabut... *(Ab gran misteri)* Guar cent duros. De quí vols que sigan aquets diners? S de tenir paciencia, ja ho sé... Si la treus, els cent du s'en aniràn ab ella... y què? Fet y fet el teu pecat, pensament no més que fos, si te esborraría menys t yentla de casa, que no pas si t'en confesessis.

POL

No l'he comés, jo, aquet pecat... Ni de pensame sabs?

MARÍA

Millor per tu... Però recórdat de lo altre... te ce duros!

POL

Si'ls te, se'ls guarda.

MARÍA

Ab trassa, poch a poch, lo més llunyà s'apropa. *(Se senten demés a la vora els cascabells de la dilige*

que arriva. Vireta y Pascual s'en asseguren de la ta del fons estant, y es posan tot seguit en peu de na, dihent, entre ells, y cap al fons sempre.)

PASCUAL

Sí, sí; ja es aquí... Apa, moute!

VIRETA

Tot està a punt. Per mí ray!

POL (*a María Tona*)

El cotxe, sents?

MARÍA

Sí: deixaho per mí. Y tu... veyes de fer bondat si et a.

POL (*per ell mateix*)

Mal llamp! *(Al Pascual y a la Vireta)* Brillo... brillo! *Berta apareix venint de la seva cambra, y ab posat fors díu:)*

BERTA

Vuy ajudar, Vireta. Serveix tu; jo faré plats, apa! *ntres tant ha arrivat el cotxe que no's veu: gran mació al fons. Del cotxe n'ha baixat* EL PRIMER GRU- DE VIATGERS, *tal com s'indica en el lloch oportú. Se talen a taula després de treures la pols, y tot par- t animats entre ells. Es veu ademés al Bironday sant y traspassant, atrafegat ab el cambi de bestiar.)*

VIRETA

A bon hora. No't cansis, dona!

MARÌA (*a Vireta, fingint enfadarse*)

No t'hi fiquis tu. *(A Berta, també fingint dolc* Y va...

BERTA

No vuy que se m'hi tingui més per mandrosa y malaltida.

MARÌA

Te'n sents massa de lo que se't díu. Seu, si no't bes be. No t'en recordis, dona! Un parla sense volgu Fum de palla, tot plegat! Ves per què has de fer pl Repassa roba, si vols, que això no cansa.

BERTA (*convensuda de que no podría ajudar, quasi vens per les penes que la malmeten.)*

Sí... *(S'asseu)* No podría! *En el fons, l'animaci d'esser extraordinaria. Els personatges parlen e ells.* EL JOVE DE BON PORT *y* SA MULLER *riuhen.* EL ME TRAL *pren tot seguit lloch a la taula, temerós de q prenguin la devantera.* ELS DOS HOMES DEL CAMP *pa interessadament, mentres la* MULLER *del segon l'e sa ab un mocador.*

Pascual se dona pressa per servir y després de c biar ab tots algunes paraules, va cap a la cuyna, quelcom a Vireta tot mirant al interior, y aquella forsadament, com per martiritzar a la Berta, qu entent els mira y calla. Pascual treu el cap a es y díu intencionadament a María Tona:)

PASCUAL

Penseu ab els diners pel Bironday, mestressa. Veyeu com no m'he errat? Tocava a n'ell, avuy. *(Berta ho sent y se la veu preocupada.)*

MARÍA

Ja t'els daré.

POL *(ja a dins, a Vireta y a Pascual)*

Que no retardeu.

PASCUAL *(donant pressa als passatgers)*

Ab dalit, senyors, ab dalit!

BIRONDAY *(venint pel fons, triomfalment, ab les xurriaques al coll, ple d'esperanses al cor, y explendent d'expressió.)*

Sí, sí, ab dalit, que no manquessin a l'hora! *(A Vireta que arriva a la taula ab la sopera fumejant. Ab tó jocós:)* Garbo, Vireta!

VIRETA

Cuydat de tu, si't plau!

BIRONDAY

Ni may.

MARÍA

Si molt convé... ara que m'en recordo. *(Va per anarsen cap al fons.)*

POL (*entrant de nou y a María Tona*)

Vés, no els deixis, si em vols creurer *(per Berta y Bironday)*

BIRONDAY (*Entrant també a escena y de la porta estant, a la María Tona, que va també de nou cap a la escena, a Pol, que s'envà cap baix, malmirrós y mirant en terra y a Berta, que fa com que repasés roba, rumiant, distreta y apenada*)

Bona salut, la gent de pau!

POL (*anantsen ab el cap baix*)

Ola...

MARÍA

Vols menjar?

BIRONDAY

Això no's pregunta, María Tona... Y a corre-cuita, que haig de menjar. Les derreres plujes han malmès el tros de Figuereies, y un porta retràs, ni que no vulgui.

MARÍA

Apa, donchs. *(Va cap a la cuina, en el moment que Vireta també hi fa cap, venint del fons)*

BIRONDAY

La Vireta ho sab de cor y m'ho donarà tot seguit.

VIRETA (*de la cuina estant*)

Prentho, si vols. No tinch més que dugues mans jo.

BIRONDAY

Santa paraula! Quin gat t'ha massegat avuy? *(Va per dirigirse cap a la cuina; Berta al adonàrsen s'aixeca y diu)*

BERTA

Deixa fer... deixa fer... Jo també ho sé de cor *(Va de dret cap a la cuina y se la veu arreglant quelcom per al Birondayʼ. Aquet, arrambat al brancal de la porta li diu feblement, però ab marcada intensitat y goig manifest).*

BIRONDAY

Y que'n serà de bo el sant pà d'avuy si ets tú qui m'el posa en mans!... *(Més expansiu y deixant la pose que havía pres)* Aquet matí m'he despertat cantant, cantant m'he rentat y m'he vestit... de les hores ensà, sento cor endins y a flor de llabis, una tonada festosa y de bon cayent que m'acapara tot sencer. *(Berta entra y deixa demunt la taula un plat, una plata y un poronet de vi).* Qui no ho endevinaría que m'he llevat cantant, si vejés qu'ets tú, qui em posa en mans el sant pà d'avuy!

BERTA

Menja y no,t torbis.

BIRONDAY

Tot es apunt. El recambi enganxat. Els cambiats menjen. Cuatre mossades y carretera avall, amb un delit!... Y que m'en donen de dalit els teus bons ulls, Berta.

BERTA

Em faríes més contenta si no me les diguessis aques tes coses.

BIRONDAY

M'enganyes. *(Berta asseguda al banch va fent feina. Vironday, menjant, seu a l'altra banda)* Que ja h sè que jo no soch pas tan mal parlador... y que també h sèque per les fadrines no hi ha cansó més plaenta qu'e remoreig d'un fadrí bon minyó y bon cristià com jo.

BERTA

Sí, que ho ets de bon minyó.

BIRONDAY

Tant com tu bona minyona, no ho se pas... però pe aquí... per aquí... Tal volta ho encertis. Oy que s'em co neix que m'he despertat cantant?... Jo diria que la duc estampada al rostre la cansó del bell cayent que to avuy no em deixa, y en lo ample del pit també me la sento com si fos una abrasada forta... forta... *(Riu)*

BERTA

Parles massa y menjes poch. crèume!

BIRONDAY

T'ho creus que menjo poch. Si sabessis lo qu'engu lleixen els meus ulls golafres!

BERTA

No em parlis aixís... tothom observa, encare no les

han vist pel clar les teves intencions... si arrivesin a véureleshi... no em deixaríen de aixelebrada... pensahi.

BIRONDAY

Tu aixelebrada! Mala xurriaca es trenqui esquena amunt y avall del que tu digués! Tú aixelebradada! Digues qu'es mentida, que ho ha dit en Bironday, que veu les coses de lluny y les encerta, perquè fou nat a la vetlla de Nadal.

BERTA (*ab marcada tendresa, com renyantlo, y sempre encongida*)

Bironday... Bironday!...

BIRONDAY

La Mare no m'anomena pas ab més dolcesa, quant me vol renyar y no gosa.

BERTA

Es molt vella ta Mare?

BIRONDAY

Per ser jove, es vella; per vella no ho es massa encare. Moltes vegades la faig esclafir a riurer, que de lluny, sentintla, diría el més viu y avisat, qu'es una jovincel-la de vint anys la que rialleja. Si tú riguessis fort, estich segur que t'hi semblaríes... May t'he vist riurer fort, Berta.

BERTA

No soch riallera.

BIRONDAY

Ja se jo que de penes n'has passades. Tots n'hem passades prous, però abatrens es pecat mortal.. Jo tampoch he sigut dels benhaurats. Havía d'esser amo, y porto cotxe d'atri... Qué hi faràs? Jo era tan noy quant el pare va morir, que a la pobra de la mare n'hi varen fer d'altes y baixes. Oh!... en conech uns quants, qu'en lloch de mans tenen forquilles afilades... Si el vent tomba y el día de demà els caich al demunt, per la boca treuràn tot lo que'ns robaren a la Mare y a mí... Lladres, més que lladres!... Pensar que a no ser per ells, avuy fora l'amo de tantes rodes vernisades com hi han a Esplaneres; que que de piquerols no més, podría arrenjar serenates a dolls per la estimada, y que de mica en poch, en un recó de calaixera, lo blanch esdevindría groch per regal y bona vida dels amors més amats... Sotrachs y atascades, pels que van a cavall en rodes d'atri!

BERTA

Bironday...

BIRONDAY

No t'espantis, Berta, soch aixís. Tot lo meu surt en fòra. En Bironday no amaga rès... Si tú sabessis qui es per tú, en Bironday!

BERTA

No hi tornis.

BIRONDAY

El Bironday et porta tanta voluntat! *(Pausa)* La Mare ja t'estima tant com jo... perque sab que jo t'estimo

tant, sents? Es molt bona la Mare... Com que vivim sólets, ¿sabs?... veuràs qu'en havent sopat, les nits que passo a casa, quant quedem quiets y callats, tot esperant l'hora d'anar al llit, mentres ella renta els plats y va endressant—perquè es molt endressada la Mare—de cop, veuràs que ab l'esguart em busca enjogassada per entre la claror somorta de la cambra y el fumareig del meu cigar; y em díu; «En què penses Bironday?»... m'ho díu abtal amor, que tot seguit m'apar que tú et presentes redera la seva pregunta dolsa, y omplenes de cap a cap tot el piset... Y la Mare somriu, jo li fag l'amistat sens contestarli de paraula, ella em besa demunt meteix d'aquesta ferida, *(Del front)* y santa nit... Creu que t'estima bé la Mare!

BERTA

De què la tens, aquesta ferida?

BIRONDAY

Aquesta ferida es el meu nom, Berta. De molt noy, quant a casa era lo que va ser de més fort y ensenyorit, molt avants de que'l tren passés per Curriols, un mosso que solía fer les nits de cuadra y que m'havía vist neixer, un home alt com un Sant Pau, va enfilarme, per bromejar, demunt certa mula normanda molt picosa que li deyen Bironda, y al sentirme demunt, va remourers, y el *Deu pams,* que axís li deyen, va torcer la cama dreta per lliurar d'un trepitx, deixantme lliscar sense volguer, per lo que vareig caurer sota meteix de la Bironda, donant de cap al caire d'una estaca y ferintme com veus.

BERTA

Bon Deu Senyor!

BIRONDAY

No sé si em vareig fer molt o poch mal. El Pare va enfadars, però joyós anava dient: no el planyeu, no el planyeu; serà amo de molt bestiar y les caigudes li son brega. Això el fa fort .. Bironday de les hores ensà em diuhen, perque si... pobre avuy per avuy, però plè de bon sentit y voluntat, y fort per no deixars abatrer pel més fort.

BERTA

També es tota una historia, la teva

BIRONDAY

La vida es té de pendrer tal com Deu ens la envía y la capgira. Avuy visch del home que més encarnissat enemich era de casa; el del devant; el qui repintava els cotxes del derrer color que nosaltres lluhiem en els nostres... Però perque s'en parla tant de tot això... *(Ab molt interés.)* Berta... no hi has pensat ab lo que vareig dirte? Mira y creu que jo no parlo per tant sols parlar. Tu bé tens bones orelles per escoltarme. Per què, donchs, no em dones resposta? Dígamho clar si et soch pesant, y veuràs com em mossego la llengua y callo... o com fujo y no torno més de la vida per aquí. *(Ab emportament.)*

BERTA

Bironday!

BIRONDAY

Es el meu flach. M'encench de sanch tot de seguit, y cosa que juro, la faig sens falta.

BERTA

Ets perillós.

BIRONDAY

Bon xich. *(Deixa de menjar.)* Escolta. Fesme resposta. Vols?... Prous díes has tingut per pensarhi. La Mare ho sab tot... et vol... t'espera... Entraràs a casa nostra com la Verge en professó... Seràs rebuda que ni l'ángel del bon temps ho fora millor. Per tú la solitut s'esblaimarà, comensarem vida nova. La Mare serà a temps per fruir de una segona joya... El teu nebot, sabs, viurà ab nosaltres, es cosa pactada, que més vols?

BERTA

Calla, calla;... ets massa bò! *(Ploriquejant)*

BIRONDAY

Ploriquejes.

BERTA

No; es dir... estich malalta, Bironday.

BIRONDAY

Al costat nostre sanaràs.

BERTA

Tú no em coneixes prou.

BIRONDAY

Més que tu et penses. Si t'he vist tant, y tant et veig omplint tota aquesta casa! Si densà que tu hi ets semble

que hi hagi passada una mà d'ordre y netedat qu'encisa. Si no més cal mirarte per conèixet.

BERTA

Creume, creume. No em parlis aixís.

BIRONDAY

Dígasho clar. Vols que no torni? *(Emportat y alsantse)*

BERTA

Tampoch vuy això... per Deu!

BIRONDAY

A les hores?...

BERTA

Tingam pietat... Justament em trobes en mal día.

BIRONDAY

Estàs, donchs malalta?

BERTA

Sí.

BIRONDAY

Pobra Berta!...

BERTA

No'm planyis.

BIRONDAY

Prométem una cosa només.

BERTA

Qué vols?

BIRONDAY

Que tant bon punt el mal s'et esvaheíxi, pensaràs ab lo qu'et tinch dit y ab lo que'm tingas de respondrer. Allà baix se t'espera, Berta... el Bironday no ment... y t'estima molt.

BERTA

De tant poch com em conéixes.

BIRONDAY

Vès d'ahont surts are. D'altres en conech de tota la vida y may m'ha passat pel cap estimarles.

BERTA (*mitj somrient*)

Parla baix...

BIRONDAY

Somríus... Veus? Això em fa content. Somríu sempre... sempre... La vida, si be es mira, tampoch es tant trista com a voltes creyem. Despertat demà, tal com jo avuy m'he despertat, ab una bella cansó als llabis. Somríu, Berta, somríu, y fes que quant torni, et trobi plena d'esperances per mí, per tu, y per tot lo nostre. *(Se sent al interior de la cambra de Berta el nen ploriquejant)*

BERTA

No et torbis, no et torbis.. Sents? *(Pel nen y com tornant en si de cert emportament)*

BIRONDAY

Fes bondat, Berta. *(Es mira el rellotje)* Apa senyors! *(Cridant als del fons, que tot seguit comensen a pagar a Vireta y s'aixequen reprenent llurs paquets per dirigirse de nou al cotxe.)* Bésal de part meva, al teu nebot... li portaré bales de vidre... *(El Pol, venint de baix s'envà cap a dalt. Se'ls mira recelosament. Berta ho repara.)* Adeu.... pensa be en tot, sents? en tot... *(S'envà corrents, després de deixar calderilla demunt de la taula y dient al sortir de escena:)* Al cotxe!... al cotxe, senyors!... *(El mohiment del fons, s'acentua més.*

MARÍA *(Quant Bironday hi passa aprop)*

Recordat d'allò, tú.

BIRONDAY

Ont hos he dit ho trobaréu. *(Vireta va desparant la taula. La Berta ha quedat com de peus clavada a terra confosa per la bondat de Bironday y l'obstacle que l'en separa. Va de dret a sa cambra ont el nen segueix plorant mentres diu;)*

BERTA

No pot ser... no pot ser... Ja vinch, Miqueloy, ja vinch... *(Y entra. En aquest moment el Pascual, que durant tota la escena passada ha observat a Bironday y a la Berta, entra tot encenent un cigar ja mitj fumat. Mira ab recel la cambra de la Berta y diu molt baix.)*

PASCUAL

Soch jo qui t'els faré els comptes! Y que vuy qu'en comencis a saber quelcom!... *(S'en và corrents cap baix, creyent qu'ella va per sortir.)*

Al fons, Vireta dona els diners dels que han dinat a María Tona, y segueix endressant)

MARÍA

Ens hem d'afanyar més que'ls altres díes. Demà hi ha mercat a sant Marsal y a nit tindrem firaires.

VIRETA

Mal com no's grillen! Son empestats, els firaires! *(La Berta surt de la cambra portant el fill en brassos, en el meteix moment que se sent arrencar la diligencia y que María Tona entra a escena y s'en va a la taula disposantse a recontar els diners que li ha donat la Vireta).*

MARÍA

Es del Birondav, això? *(Pels que hi ha demunt la taula).*

BERTA

Sí. *(Al nen)* Ara dinaràs, oy maco?... *(Es dirigeix cap al fons. Encare no ha donat dugues passes, se sent al soterrani y en boca del Pascual, la cansó que segueix:)*

Si voleu de certa dama
la historia dels seus amors,
no la demaneu als astres,
als aucells ni als girassols.
En Jaques de Siraleda
be es millor,
En Jaques de Siraleda
la'n sab prou.

(Quant anomena en Jaques de Siraleda, la veu es reforsa y la intenció es del tot potent y frenética. Berta, a les primeres paraules de la cansó ja es detura, com si presentís quelcom d'aquell home de qui n'espera venjansa en una o altre forma, si be no tant forta com li prepara. A la tercera ratlla, dona calmosament dos passos més cap al fons, (encare en escena) sense deixar d'escoltar.

(Al sentir el nom de JAQUES DE SIRALEDA, *sembla ferida d'un llamp. Els ulls se li obren frenéticament, estreny fort al fill en els seus brassos y diu, anant del costat ahont vé la cansó y ab veu feble, pero concentrada y molt enérgica:)*

BERTA

Que díu el maleit!... A quí anomena!... *(A la segona volta d'esser anomenat en la cansó:)* Oh trista de mí!... Quelcom de ben greu m'espera!

(Aixís resta pensiva, frenètica, quieta al peu de la porta. Sembla la imatje d'algú que espera la inevitable fi, y s'aferra del fill, perqué tem perdrer la vida La cansó es pert al fons, mentres es recomensa. Maria Tona, prop la taula, asseguda, va fent piles de sis rals y contantles, tot dient:)

MARÍA

Eren sis. Sí, sis: Una, dugues tres... *(Vireta trasteja pel fons, se la veu contenta, com si endevinés en la Berta quelcom d'estrany y ben punyent. Un gos lladra tristament a la carretera, lluny, y*

ES CLOU LA CORTINA

ACTE SEGÓN

Meteix lloch d'acció que el del acte anterior. Es la nit següenta. Prop de l'escala, s'hi ha posat una taula mitjana ab cadires al vol y ampolles de vi y gots al demunt. El fanal está encès y a la seva llum tant sols s'entreveu tot lo de la escena, confosa y perenment, emboirat a un temps per la fumera dels cigars y pipes dels firaires, que com segueix indicat, es troben collocats al comensar l'acte; Erasme, Fidel y Blas, al vol de la taula esmentada jugant al *truc*. Comas, cuasi ajegut a terra prop l'escala, demunt dels farcells de mercancia y cistellas de fira, mitj ensopit, al punt que no se sab si dorm o si está despert. Capdell, assegut cama aci-cama allà, en una cadira y apartat dels que juguen, però com qui segueix el joc. A l'altra banda, hi ha la taula llarga igualment que durant l'acte anterior y el banch prop d'ella: demunt d'aquet s'hi veu un home ajegut boca terrosa, tenint els brassos dessota el cap. La porta del fons es tancada. Altre llum feble es pressent del costat de la cuina. Al defora se sent plourer suaument. Escampats per la escena, bultos y cistelles dels firaires. Quant es descorre la cortina, Pascual, ab un fanal a la ma compareix per la escala venint de baix, y es dirigeix cap a la cuyna. L'aspecte de la escena es ben feixuch tot ell; el soroll de la pluja sembla una cansó entristida que va oprimint la encontrada, com si preludiés quelcom de ben greu que s'avehina. Es fosch, molt fosch; tot incert, tot punyent y bon tros feréstech.

Quant Pascual es troba prop de sortir d'escena pel costat indicat, de la parlería somorta dels jugadors firaires ne surt un crit en boca del Erasme, que díu:

ERASME

L'amo, l'amo!

PASCUAL

L'amo ja fa hores que dorm... la mestressa també. Tothom dorm... Jo vetllo, qué voleu?

ERASME

Mes vi.

PASCUAL

Y per això cal cridar l'amo? Ja soch prou bo jo, per donàrvosel. Dorm l'amo.

FIDEL

Porta vi y no gastis tantes raons.

COMAS

Van a joch com les gallines, els d'aquesta casa...

PASCUAL

No poguer fer com ells es lo que més em dol. Quant arriveu vosaltres, ja tremolo. Tenir firaires a casa ès com tenirhi el desvell.

CAPDELL

Els firaires no dormen may, y si dormen es ab els ulls oberts, fem com les llebres.

PASCUAL

No'n conech pas de gent com vosaltres! May se sab quant dormíu ni ahont dormíu. Avuy a llevant demà a ponent; ab els trastos al coll, sota les veles dels firals, y l'ull víu sempre, per engatussar als mansos.. Mena d'homes com la vostra, més me la estimo lluny que pas massa aprop... Tan cert!

CAPDELL

Es una gran vida, la vida del firaire!

FIDEL

No tant com la de mosso d'hostal!

PASCUAL

Oydà! Baratem?

CAPDELL

No serviríes. Estàs massa avesat al clot; deixes el cos enmotllat en els llensols ahont dorms, y tot quant fas y penses se't posa damunt les espatlles com un sach rublert de plom. No serviríes!

COMAS

Som de l'art de la bruixería els firaires!

CAPDELL

Portem ab nosaltres tant de bo y de llaminer, que les mosses de poble, gran o menut, ja ens somníen vuit díes avans de l'arrivada. Si sabessis lo envejades que son les nostres caíxes brutes y velles, guardant tanta riquesa de quincalla! De tothom som estimats! He vengut jo anell de plom, que ha sigut rebuda ab més amor y ben voler, que moltes d'aquelles de l'abundor y de les pedres fines.

PASCUAL

Tot això que'm contes no em sembla pas lleig... Però em plauría el doble somniar que m'ho espliques, més que tenirvos d'aguantar despert com are em toca.

CAPDELL

Ja t'ho he dit que no fores bò per firaire! Portes la son estampada al rostre ab amenasses de mort!

COMAS *(com rondinant)*

Pse!...

PASCUAL

Sempre botzina, aquet!

CAPDELL

Penses massa en dormir. Es dorm ahont se pot y quan s'escau. Tant sols aixís es veu lo bò y lo bell que'ls que dormen massa no poden veurer... Els sants del calendari ens fan volar tot l'any com aucells de l'abundor demunt dels homes... y qui gemega, reb, m'entents?... que li escapa el delit per cridar, y ab crits y rebombori encareix lo barato y fa tornar bò tot lo tarat. Sabs a qué se assembla la nostra vida? Al joch de l'*enganya-enganyeta,* que sempre hi guanya qui més garla y menys fa.

PASCUAL

Birgands!

BLAS *(sense deixar de jugar)*

Val més serho, que no pas home reposat, presumit y bestia.

FIDEL

Aixís les venen els firaires!

PASCUAL

Robarme el son y ferme befa, no penseu pas que ho passi!

BLAS (*aixecantse*)

Vols ser valent? *(Petit mohiment de tots).*

PASCUAL

Mala fí faci, si no en dono mostres a qui vulga provarho!

ERASME (*volguent aturar a Blas*)

Déixal estar!

BLAS

Vuy que t'espliquis!

FIDEL (*també aguantantlo*)

Calla, que no s'ho val!

PASCUAL *(a Blas)*

Tu?...

BLAS *(volguent desferse de l'Erasme y el Fidel)*

Sí, sí, jo... y què? T'espero, vina!

COMAS (*ajessat sempre y ab veu de mofa*)

La sanch... la sanch arrivarà al ríu! *(Mentres tant, Fidel y Erasme parlen excitats ab Blas, a qui tracten de contenir. Pascual s'escabulleix cap a l'altre banda).*

CAPDELL (*ríu y va dient:*)

O... issa!... galls de morería!... Quín dels dos podrà mostrar en un plat els ulls de l'altra, com present de victoria?

PASCUAL

Si jo fos l'amo, no n'hi voldría may de firaires a casa!

ERASME

Prou!

PASCUAL

Bona sort tens de que no soch a casa!

BLAS

Y tú de que m'aguantin! *(Es desfà d'un bras y tira un got per terra, no tant lluny com volía).*

COMAS

Crideu a la justicia! *(Sempre ab tò de mofa).*

PASCUAL

D'un brassat et plantaría al mitj del camí si fos a casa!

BLAS

S'ha acabat! *(Es desfà d'Erasme y Fidel batsegant-los fortament).* Tot y que jo no hi soch a casa meva, s'ha acabat! *(Va per empaytà a Pascual).*

CAPDELL

Va de bo? *(Mohiment en tot el grupu. Pascual es refugia derrera la taula grant. Ràpit y precis tot plegat).*

FIDEL *(a Erasme)*

Aguanta!

CAPDELL

No siguis boig!

ERASME

Sempre tú, mal llamp! Això ja es massa! *(Erasme y Fidel l'agafen y de nou el detenen).*

PASCUAL

Mala sofra et rosteixi! *(En Comas riu fort. En Jaques, com qui res, aixeca una mica el cap com per àsegurars de si va de bò o no, en el moment que de part de dalt un crit de* Pascual!... *en boca del Pol, posa calma sobtada y ocassiona una pausa, durant la qual Jaques reprén la pose d'avans y tothom torna a son centre. El Blas, díu tot rihent y com repensantse de lo que* no *anava a fer).*

BLAS

Y m'hi enfadava!...

ERASME

No es pot anar pel mon ab tú!

BLAS

Son gènits, què hi farás!

FIDEL

No t'estalvíes de pagar, per això.

BLAS

He perdut?

ERASME

Sí, sí, no t'en distreguis.

BLAS

Corrent. Això es altra cosa. A cada escú, lo que l pertoqui. *(Al Pascual)* Minyó, te! *(Pagant a Pascual deixantho demunt la taula).*

PASCUAL (*malhumorat y de l'altra banda*)

Està be *(Sense volguerse acostar, tot escamat).*

BLAS

Alégrat, home. Lo passat, passat es...

FIDEL

S'ho pren a cor.

CAPDELL

S'ha esvahit l'horatge... surt el sol a mitja nit y... *(Donant un fort cop a l'espatlla de Blas)* a dormir, qu ja es hora!

COMAS

Ja no ho es. Ja ha passat l'hora de dormir... Qui n us conegui, que us compri... a la pallissa. *(S'en va es cales avall, embolicat ab la manta. Se sent ploure mé fort).*

FIDEL

Ben aviat ho serà de llevarse, l'hora!

ERASME (*per Jaques, vegentlo agegut*)

Veus aquí un de més aixerit que tots nosaltres!

FIDEL (*després de véurel*)

Poch costa.

ERASME (*al Pascual*)

Quí es?

PASCUAL

Jo què se... un.

BLAS

A la pallissa, noys!

PASCUAL (*per ell*)

A casa vostra.

FIDEL

Y a trench d'auba per avall. Enguany la fira de Sant Marsal promet ser bona.

ERASME (*al Pascual*)

El compte de sopar y dormir l'hem arreglat ab l'amo.

PASCUAL

Ja ho sé.

BLAS

Aquí hi ha lo d'ara, y en paus.

PASCUAL

Bon son. *(Embolicats ab llurs mantes, s'en van apilotats cap a baix).*

PASCUAL *(entrant a la cuyna y sortint desseguida ab un fanal encés)*

Teníu: no encengueu mistos.

FIDEL *(rient)*

Bona pensada!... Au! al soterrani. *(Quant ja han desaparegut y mentres encara es veu la resplandor del fanal, se'ls sent cantar lo que segueix, comensat per Capdell y seguit baixossament pels altres).*

Els firaires de la Frau
porten coses llamineres
perque puguin els galants
enganyar noyes solteres
Frau la Frau...

(Cap al final es pert la cansó).

PASCUAL

Borinots de mal temps! Em creya que no s'en anirien may! *(Encent un altre fanal que tenía preparat prop la cuyna. Pausa. Se sent plourer. Ab el fanal encés, va prop de la porta del fons. S'el veu recelós, com qui s'assegura d'estar ben sol. Jaques, pel seu cantó, aixeca el cap ab molt compte y mira al entorn. Mentres tant y molt més apagada y afellida de veus, se sent la segona estrofa de la cansó dels firaires.)*

Collarets de fals argent,
arrecades y cibelles,
mocadors nous y llampants
tentació de les donzelles
Frau la Frau.

(Molt, però molt més perdut y feble. El Pascual torna a escena y deixa demunt la taula gran, el fanal que porta a la ma. En Jaques díu, sense mourers del banch):

JAQUES

Son partits?

PASCUAL

Qué díus?

JAQUES

Si ens han deixat sols.

PASCUAL

Ah! sí... parla baix... esperat. *(Va al peu de la escala y escolta. Se sent encara feblement cantar als firaires, talment com si s'adormissen tot cantant).*

JAQUES

Encara canten?

PASCUAL

No tardaràn gaire a adormirse.

JAQUES

Hem perdut molt temps. Aviat serà de día... Si no puch fer el fet, et sovindràs de mí.

PASCUAL

Tingues calma. S'en sent un no més... S'adormen tot cantant... sens?... Y el que canta, ab prou feynes canta ja. *(Pausa).*

JAQUES

Cal aprofitar el temps. Has ben dispost les coses? L'afer te d'anar de ben precisa manera. Ja sabs lo qu'et tinch dit.

PASCUAL

Tot està apunt. La tartrana es sota el cobert, el meu farsell ja es dins.

JAQUES

Aparellada?

PASCUAL

Sí, tal com quant has arribat aquet vespre. He embolicat els picarols, perque no sonin.

JAQUES

Bona precaució, jo no vareig pensar a trèurels. Recordat de tot y en avant.

PASCUAL

No passis ànsia, tinch bona memoria y quant m'aferro a qui siga que'm convinga, no hi ha pas por de que falli res de lo que jo prench a compte méu.

JAQUES

Bò es això.

PASCUAL

Are, qui té de recordars de tot... ets tú, Jaques. Jo he fet lo convingut d'ensà el día qu'ens varem veurer a Curriols.

JAQUES

Va esser ben combinada, aquella també.

PASQUAL

Sí; es veu que hi tens trassa. De pesquis no t'en falta. Quant et vareig veurer per primer cop, no hauría may pensat que fossis qui erats, ni que te les ben tramessis com te les trames.

JAQUES

Creus bé que no vareig pas ser vist de la Berta?

PASCUAL

S'ha ficat al llit ben dejron pera ella. I tu no t'has mogut de junt la llart, embolicat sempre. Cuasi al moment d'arribar tú, ella s'en es anat a la cambra.

JAQUES

Per això he vingut a tal hora.., seguint ademés els ressenyaments teus.

PASCUAL

Sí... tens bon ull...

JAQUES

Pel passament.

PASCUAL

De memoria, ja t'ho he dit, al menys segons perqué... sí que no sé si en tens massa.

JAQUES

Y bé?

PASCUAL

Vares prometrem els deu duros per endevant.

JAQUES

No t'els va donar el meu cosí Rafeques, per ordre meva?

PASCUAL

Si d'ensà d'aquell día que no l'he vist més.

JAQUES

M'enganyes.

PASCUAL

Com hi ha redeu, que no mento! Sents?... no mento. Bò, si que fora ben sonada, aquesta!

JAQUES

No cridis...

PASCUAL

Mira, no m'ho neguessis pas, ho sents?... Sería capàs d'embullarho tot. Dom els diners.

JAQUES

Ets un bon brau home, per lo que veig!

PASCUAL

Vuy lo qu'es meu. Que se m'endona a mí de les teves coses ab la Berta; no n'haig pas de fer res jo! Dels vos-

tres fets bons o dolents, vosaltres ne donaréu compte. Un hom fa lo que fa pel compte que li té y llestos.

JAQUES

Ets una bona sargantana, tu també.

PASCUAL

Qué vols dir?

JAQUES

No n'has de fer res dels nostres afers, eh? Pels diners solament, poch faríes de Judas com fas are, qu'ell va ferho més per enveja y rancunia que pels diners; sí: com tú. Tu creus que no se pas que volíes fer les noces ab la Berta, y que vares ser refusat per ella.

PASCUAL

Mentida!

JAQUES

Si es perxò qu'em vareig profitar de tu... però escoltem bé. Fes atenciò y guardat tu d'un mal rebutx meu. No vuy perdrer mes temps: s'ha acabat, prou! Si en Rafecas no et va pagar, cobrarás de mí. No soch home de dugues cares jo. Lo que dich, ho faig com ho dich y et dich are y pensaho bé. que faré quelca cosa de poch riallera ab tú, si tot seguit no anem al afer... Au! via!... Porto bon companyó per ferte obehir!... *(Pel revolver que no més senyala:)*

PASCUAL

M'envindré ab tú?

JAQUES

Sí.

PASCUAL

M'estaré ab tu... a les teves quadres... a Fransa?

JAQUES

Lo dit, es dit.

PASCUAL

Mira que perdo el lloch, ab el pas que anem a donar.

JAQUES

Via! La seva cambra, ont es? Espera tu, tal com se té convingut. Al meu advertiment compàreix. Ara... truca. Au!

PASCUAL (*per ell*)

Si se que había d'anar aixis... no m'hi enredo pas.

JAQUES

Qu'esperes?

PASCUAL

Ja vá... (*Pel fanal.*) Ab el d'allà ja en tens prou! com menys claror mes bé.

JAQUES

Ben pensat. (*S'enfila a la taula y apaga el fanal gros. La escena queda no més iluminada pel fanal posat demunt l'altre taula.*)

JAQUES

L'infant...

PASCUAL

Sí; dorm ab ella.

JAQUES

Entesos, eh?

PASCUAL

Ja ho sabs... are .. cal ben enganyarla. *(Pascual va cap a la porta de la cambra de Berta. Ho fa de mala gana. Truca feblement. Jaques, espera prop la taula, impassible, cínich. Pausa. No sentint resposta, torna a trucar. Al poch, se sent l'afeblida veu de Berta, que diu:)*

BERTA

Qui hi ha?

PASCUAL

Au!... ja es hora!

BERTA

Tant fosch?

PASCUAL

Es que plou... no ho sents? La Vireta te d'anar al plà del revol per verdura. La María Tona té migranya avuy... au! m'han dit que't cridi.

BERTA

Ja và. *(Pausa. En Jaques diu a Pascual ab veu molt baixa.)*

PASCUAL

N'hem sortit bé.

JAQUES

Cap allà y espera.

PASCUAL (*anantsen cap al costat de la cuina*)

Enllestíu. (*Per les escletxes de la porta, es veu somorta claror al cuarto de la Berta. Continúa plovent més apacible. Jaques, impertérrit en sa pose, reflexa crudeltat tot ell. La escena fosca. El sol fanalet n'aclareix part. De sobte s'entreobra la porta de la cambra de Berta y apareix aquesta despentinada y mitx vestida, y al anarse a dirigir cap a la porta de la cuina, Jaques l'anomena.*)

JAQUES

Berta! (*Pausa. Ella s'atura secament, dihent plena d'incertesa*):

BERTA

M'han cridat!

JAQUES

Sí.

BERTA

Bon Deu! qui es... (*Dona uns passos prop la taula d'ont ha sentit venir la veu. A leshores Jaques, quan la te ben aprop, agafa el fanal y colocantse arrant de rostre, l'hi diu*):

JAQUES

Em coneixes?...

BERTA

Oh!... *(Sens gosar a cridar sorpresa, estemordida, no sab lo que li passa).* Ets tú!... tú!...

JAQUES *(deixa el fanal, mentres l'aferra per una ma)*

Sí... soch jo... Perque t'espantes aixís? Soch cosa tan lletja y afrossa, digues?

BERTA

Què vols, què busques... què pretens?

JAQUES

Sempre seràs nena... Seu... parla baix. Calía qu'ens vejessim, qu'ens parlessim... Sempre a gran distancia com fins ara, no podíem pas consentir de viure!...

BERTA

Vesten, vesten!... Ah! ara comprench coses que no podía compendrer... sí! Dintre de casa un traidor ha jugat com l'art del Diable, un malvat, un perdut!... Ah! com el sentía pesar demunt del cap el núvol carregat de dolors, prop a convertirse ab pluja!... Vesten.

JAQUES

Y va!...

BERTA

Vesten, Jaques, vesten! Sí: el foraster que a nit entrava embolicat y prop al foch feya com qui dormís... La cansó amenaçadora en boca del Pascual ahir meteix. . aquí... presaji de venjansa ab el teu nom cantaba!

JAQUES

Però, qu'es lo que dius... qu'et preu, ara!... Vinch ab so de pau, y fuijes de mí com d'una tronada malehida. Ba, ba, Berta... no siguem més infats. Els meus intents son bons.

BERTA

Y sota la nit vols deixondirlos, en el secret, en el misteri, en la ocassió inesperada!

JAQUES

Jo no podía pas estar segur de que ho prenguessis a la oberta.

BERTA

Donchs, sí, li prench, vesten! Y a plena llum del día torna, y devant de tothom esplícat. Contenta faré sortir el meu pecat al resplandor del Sol, si ha d'esser per rebrer la santa pau de ta boca, tal com dius y jo no puch creurer.

JAQUES

Ara... ja som aquí...

BERTA (*irónica*)

Sí, eh?

JAQUES

No cal tampoch dir tan mal de les nits y de les ocassions inesperades, a que tú fas retret... jo en tinch ben dolsos sovenirs, de nits misterioses...

BERTA

Y goses parlarme!...

JAQUES

Perque pas, si gracies a elles el romans de nostres amors va neixer.

BERTA

Y ocasionava el teu fujir crudel, desanimat, deixantme mare!... sola!... Ah! el teu amor per la Berta!... vesten, Jaques, vesten! La solitut s'ha tan ensenyorit de mí!... no vulguis destruír aquesta obra teva... tú me l'has mostrat el camí de la solitut. No me l'esborris en un moment de boijería o de maldat!... Deu ho sab y tú també, quins instints guíen aquet moment de la teva vida!

JAQUES

Parles ben bé, Deu y jo ho sabem, y cal que també tú ho sápiges. Per això soch aquí. El venir prop de tú, no m'ha sigut pas de gran facilitat, puch jurarteho. Volía, no volía... mes, hi havía una forsa ben gran, una forsa mestressa de jo meteix que m'ha fet passar per demunt tota mena de miraments, y soch vingut guiat no més de la intenció... Han passat anys, Berta... anys de dolor perque han sigut anys d'allunyament. Els homes som infants fins aprop de ser homes fets... Un reflexiona, pensa, y a voltes s'empenedeix de moltes coses mal fetes. No m'entens? Jo sé prou, y m'en recruix la conciencia, que vareig tenir tort, ho sé .. lo que jo vareig fer, no es fa, nom de Deu. Però criat com jo, no era possible pas buscar en mí massa tendressa ni afinats instints... Sempre corrent mercats, tractant homes y bestiar, faisó d'homes bon tros besties...aborrit dels meus.

BERTA

Tu sabs perquè, com jo ho he sabut després.

JAQUES

Mentides tot.

BERTA

Anaves a fer ab ells, lo que ab mí; fugir, plantarlos un cop alcansat lo que volíes dels interessos del teu pare.

JAQUES

Males-volenses, son.

BERTA

Què m'has de dir.

JAQUES

Ja veig que no seré cregut... No vuy pas ferme passar per un sant d'altar, soch lo menester confessant per presentarme pecador que vol redimirs, y em serveix perque se m'empussi cap al infern, ab retrets certs y no certs... aixís... no s'en pot pas donar tota la culpa al pecador si s'enfondra per tot temps a la depravació... *(Pausa.)* No en parlem mes. El meu viatge... el meu arriscat y dangerós viatge... haurà sigut en va. Tam pis. Si fossis la d'avants... els anys m'han trompat... La gent cambía! *(Pausa. La Berta no cedeix en la seva actitud de descreient. En Jaques, diu de sobte y fingint arrebat:)* No vinch ans que tot a demanarte perdó dels meus malfets, Berta... Tu no'm creus pas lo sobrer malaurat per aquet sol acte? Ja ho sé; et vaig seduhir, et vareig

ixar, et vareig fer mal, molt mal. He sigut la mal-hora ls teus més bons anys. Are vuy trobarhi remey, nchs! No tinch, no puch tenir aquet dret?

BERTA

Un temps, el teu bell parlar, l'emportament de les ves paraules, varen robarme lo que de millor tenía en ... avuy no hi ha por de que torni a caurer en l'engany ls teus ulls fingint plors, de la teva boca fingint tre- olors de complanta... Vesten! No vuy qu'et vegin. He ardat el secret del teu nom. Jo voldría que per art l cel, se t'em esborrés de la pensa!

JAQUES

Creume, creume... Els meus amichs de Fransa t'ho ríen com soch cambiat! Com no soch res de quant va- ig ser per mal nostre.

BERTA

A Fransa m'en podríen contar moltes de coses teves, ro ni ganes de saberles, vesten!

JAQUES

Mira que soch un altre!... No tiris al pou tot l'esfors ın home que vol tornar al bon camí.

BERTA

May l'has seguit, y es tart per empendrel. El teu pas- t s'aixecaría a n'ell y et faría caurer de nou a cada pas ıe intentesis. Ves y entaforat en els caus de la teva rdició... Beu, fins a perdrer els sentits, juga fins a sesperar y a desesperarte. Trama rencunies fins a rivar a les mans... sedueix... enganya, fereix, mata!

El teu camí es aquet. Els teus ho saben, ho sé jo, sabs tu... y tots els que't tracten. Ves, o crido! *(S'aixe[c] En Jaques diu per ell:)*

JAQUES

No cridaràs pas! *(La pren per la mà aixecan[t] també:)*

BERTA

Deixam anar!

JAQUES

Resta quieta! *(Mirant al entorn després d'una paus[a])* Escolta. Tot lo que m'acabes de dir... sabs bé?... ha p[o]tat les coses a punt ben fosch y negre. Si t'haguessis cregut aixó qu'et contava, t'hauría fet proposta de pau sabs tu? Has volgut apunyalarme, bé donchs, jo are dich bé; y ho sabrás perquè hi vingut. Jo soch qui soc saps?

BERTA

Oh! si que ho sé!

JAQUES

Sí, jugo y bech y faig disbauxa, *(Ab ràbia)* què? qu[è] què?

BERTA *(horroritzada y sens cridar)*

Jaques!

JAQUES

Pas res de crits, o et baldo la boca, t'estrenyent gorja!

BERTA (*pensa ab son fill*)

Bon Déu, bon Déu!

JAQUES

Deixel en pau el teu bon Déu! Tú no ho sabs, donchs r què soch vingut? Tu no sabs donchs per què soch tra-at tot el meu plan?... perquè sí, es un plan tramat.

BERTA

En Pascual t'ha ajudat?

JAQUES

Sí, y què? El Pascual que ha fet noces ab tu!

BERTA

Mentida! mentida!

JAQUES

Calla! *(L'amenassa: ella va per cridar y li tapa la ca ab la mà:)* He vingut, perque'm cal quelcom que tu ıs y es meu!... *(Pausa. Gran espectació. Berta pensa le sobte sembla endevinar sens dir paraula. Es mi-n fit. Pausa).*

BERTA

Què?

JAQUES

El meu fill! *(Al sentir* El meu fill, *Berta resta com ɔllada. S'el mira fit, obre els ulls, crispa les mans, 'ell li té preses en les seves, redressa el cos, estreny*

les dents, en frenétich enervament y no sab que dir si es vol millor, no pot deixar sortir de sos llavis p ràules que'l cor adolorit li dicta. El moment es de rrible angoixa, de sospita crudel, d'agonia, de màrt Ell, en tant, la mira fit també, prò en son rostre du tampada la mitxa rialla del malvat que creu arri l'instant desitjat de la baralla sanglant. Es en aq curt moment de quietut que'l drama es troba en el ce tre del conflicte: en els comensos del gran desastr *(Sense deixar la pose rigida, la Berta repeteix m alelada):*

BERTA

El teu fill!...

JAQUES

Sí, el meu fill, el meu fill...

BERTA (*més baixa la veu*)

El meu fill...

JAQUES

Per ell soch vingut, qu'es meu y el vuy per mí.

BERTA (*tornant en si y creixent en son desesper*)

Qué has dit, que has dit Jaques? No, no... Jo m'ho pensat que ho deyes, eh?

JAQUES

No cridis, parla baix.

BERTA

Sí, baix, ben baix, ben baix... Digues que ho he n entès. No: si no es possible que hagis dit tal cosa!...

JAQUES

Ho he dit, y te de ser tot, com dit resta. *(A mida que creix el diàlech, creix en tots dos l'impaciencia: com més baix parlen, més intensament diuhen les coses).*

BERTA

Jaques!

JAQUES *(fentla callar)*

Pst!

BERTA

Jaques, Jaques, per Deu no, no Jaques, *(Mitj caiguda de genolls prop del banch y de Jaques que no la deixa del bras.)* are et vols venjar de que no t'hagi ben acullit després del temps que fa que no et veya. Es això, eh? Es això... y no es possible que parlis seriós... Tan crudel, tampoch ho ets!

JAQUES

Mira, Berta. T'ho vuy dir un cop per tots els altres. Jo no el conech el meu fill y tot de sobte m'en son vingut unes ganes fortes, fortes, de conèixel.

BERTA

Jo te l'ensenyaré, Jaques.

JAQUES

El vuy.

BERTA

Buscarem manera perque'l puguis anar veyent de tant en tant.

JAQUES

El vuy.

BERTA

Passaré per tot lo qu'em demanis però déixal ab mí. La Mare li serà sempre de gran servey.

JAQUES (*de cada cop més resolt*)

He dit qu'el vuy.

BERTA

Jo vindré hont tu vulguis y passaré per ser lo que vulguis, mentres pugui viurer prop d'ell.

JAQUES

Això voldríes, eh? Ah! fora bona!

BERTA

Què vols dir?

JAQUES

Aprés cinch anys de ser lluny l'un de l'altre... et creus tu, que jo no se pas tot lo que de tu es conta? La vida que has dut?

BERTA

Quina vida?

JAQUES

Saltant de rassó en rassó com les gallines poltrones?

BERTA

Infamia, infamia!

JAQUES

Y are penjartem a les espatlles perque jo siga qui dega portar per un sempre més el pes peseent dels teus disbauxis.

BERTA

Oh! traició, que al demunt meu cau per mala sort!

JAQUES

Y anarme dient jugador y borratxo, y home de contendes y mals fets...

BERTA

Jaques!

JAQUES

Com es donchs que volst'hi fer ab individuu tan dangerós, eh? per la supa el vols... més, no, no... Jo, de tu res tinch de ferne, ni vuy carregar ab tan pesent sach de pecadora. Vuy lo qu'es meu. Tu no ets pas, no ho has sigut pas, may de meva!

BERTA

Qui si no tú, vares fer que jo no pogués ser de ningú més que teva?

JAQUES

Se jo si avants fores d'atri!

BERTA (*exasperada*)

Eh!

JAQUES

Calla!... Més baix.

BERTA

La mort del Pare, em dona dolorosament la rahó.

JAQUES

La meva aventura, junta a d'altres que n'havíes corregudes be el podíen matar.

BERTA (*plora fort, retenint el cap demunt del banch*)

Y a mí, perque s'em condemna a viurer!

JAQUES

Oh! les llàgrimes d'aquestes mitjes verjes, no em fan pas cap mena de trach en el cor. Prou. Acabem!.. Dom el noy!

BERTA

Primer te m'enduràs morta a mí!

JAQUES

Dom el noy!

BERTA

Primer cremarà la casa pels quatre costats!

JAQUES (*amenasantla*)

Domlo, et dich.

BERTA

Cridaré, baixaràn els meus parents, pujaràn els firaires, et faré passar per un lladre qu'ets! Tornamel a

demanar, y veuràs com ho faig! Apa!... *(Jaques de sobte sembla que reflexiona, donchs la veu capàs de fer lo que diu. Per aquet motiu, creu prudent donar hipócrit cambi de tò al seu propósit).*

JAQUES

M'haguesses millor rebut!... *(Pausa)* Digues... Com hi vindràs, ab mí?

BERTA *(decidida)*

Com vulguis.

JAQUES

Fingint res... una parenta...

BERTA

Tot m'es igual. *(Pausa)*

JAQUES

Mirarem d'apanyarho... *(Pausa)* Però, lo que sí cal, es que jo me l'emporti are a n'el noy.

BERTA

Què?

JAQUES

Tu... ja reberás les meves ordres pera posart en camí quant jo cregui oportú.

BERTA

Això et penses?... Aquet darrer engany trames encara? Oh! no Jaques, no! El noy ve ab mi, y jo ab ell. Altrament, treuto del cap, sents? Treuto del cap.

JAQUES

Digam ont el tens. *(Molt resolt:)* Apa! El vuy are, sense replicar... Y si no m'el dones de grat, forsadament te'l sabré pendrer, perquè cal que ho sápigas bé; soch vingut disposat a tot, a tot decidit, sabs? a tot! Jo no parlo per parlar!

BERTA

Perque't conech, m'espantes.

JAQUES

Donchs tractem com merescut que tinch. Avía! que no vuy perdre ni un minut mes.

BERTA

Morta, morta te m'endurás avants a mí!

JAQUES

Mira que se matar sense fer remor; que com els gats se fer el fet dolsament.

BERTA

Sí, si. Be prou que ho sé.

JAQUES

Dónamel, ans que t'el robi.

BERTA

Per darrera volta, Jaques. Jaques, pel recort de lo més sagrat que vares robarme; jo t'ho prech, demànam lo que vulguis; impósam el més gran dels sacrificis; condempnam al martiri més horrorós, però no em separis del meu fill!

JAQUES

Falornies! Acabem.

BERTA

A tot estich disposta.

JAQUES

Dónamel, donchs.

BERTA

Es a lo sol que no ho estich.

JAQUES

Donchs es lo sol qu'em cal, qu'exigeixo, que vuy ara meteix. Res pot haverhi que puga cambiar el meu desitj. Vuy el fill!

BERTA

Jo t'el donaré, si em fas serment de ser un home com cal.

JAQUES

T'el faré.

BERTA

Però t'el donaré quant ja no necessiti del meu bon zel.

JAQUES

Enganys a mí?

BERTA

No es engany. Es veritat.

JAQUES

Vaig a robartel, donchs *(Dona uns passos cap a la cambra de Berta. Aquesta se li penja al coll enrotllant-lo ab sos brassos y dientli:)*

BERTA

No, no, per Deu! Pel recort de ta Mare, si l'estimes encare... per la sort del teu fill, del nostre fill, pren lo que vulguis de mí... ell no, ell no... *(Ha anat esmunyintse y el té agafat per les cames. Pausa. Pascual va per sortir d'ont és, y Jaques ab el bras li fa signe de que no el vol encare y de nou es retira. Berta aixeca el cap y li diu, com creyent haver trovat un ressort lluminer per deturar els intents de Jaques:)* Vols diners? *(Pausa. Jaques, al sentir aquesta oferta, vacila. De cop somriu com havent entrevist doble atractíu a la aventura, y ab entonació hipòcrita, li diu, tot gratantse el cap.)*

JAQUES

No et pensis... em parles are d'una cosa... que...

BERTA *(animada, creyent haver trobat solució)*

En vols? Jo t'endaré y vesten! Més endevant, ja s'en parlarà, de tot això. *(Ja alsada:)* Vols?

JAQUES

Justament em trobo ab certs contra temps, que... Quant podríasme donar?

BERTA

Si em promets de deixarme el noy, tot lo que tinch arreconat, et dono. *(Pausa.)*

JAQUES

Quant tens?

BERTA

Prométem lo altre. *(Jaques mira al entorn ab recel y asseguran tse de que Pascual espera y de que la porta dela cambra de Berta no es tancada, díu:)*

JAQUES

Sí, t'ho prometo. *(Pausa.)* Quant me pots donar?

BERTA

Cent duros. *(Taques no pot dissimular la sorpresa falaguera que reb, y triompfalment li díu)*

JAQUES

Apa, donchs.

BERTA

Te n'anirás tot seguit?...

JAQUES

Sí, però més endevant...

BERTA

Ja en parlarem, més endevant. T'els dono y vesten! *(No sabent lo qu'es fà, donchs d'haver ben reflexionat no ho faría, se n'entra a la seva cambra. Se sent soroll d'obrir calaixos, tot ràpidanent. Jaques se la mira mentres se'n và, y diu per ell, y ab to de mofa.)*

JAQUES

Quines pensades tenen les dones! *(De cop entra el Pascual, y li diu:)* Estigas a punt.

PASCUAL

Descuida. *(Berta compareix, sempre etzerada; porta a la mà un paquet de bitllets y alguna mica de plata.)*

BERTA

Té, té... y ves en nom de Deu! *(Els hi dona.)*

JAQUES *(per entretenirla)*

Ni han cent?

BERTA

Sí, té. Contals, si vols.

JAQUES

Repásels tú. *(Els hi posa demunt la taula, casi obligantla a contarlos. Ella hi cau ignoscentment. Mentres els conta, Jaques va prop la vidriera ont Pascual espera, y li dona la senyal convinguda. Seguidament torna Jaques prop Berta que va contant els diners. Es veu al Pascual esmunyirs dintre la cambra d'ella).*

(Pascual no ha pogut evitar, al agafar al nen, que somiqués una mica: tracta d'ofegar la veu de la criatura, embolicantlo ab la flassada del seu propi llit, y mentres, se l'endú cap a la porta del fons a pas accelerat. Per més que'l somiquejar del nen ha sigut ben poca cosa, la Berta ho sent; pressent de sobte lo que passa, es tomba, ho veu y va per llensar un crit terrible; crit que Jaques estronca posantli la mà a la

boca y ab l'altre enrotllantla per la cintura de part derrera, mentres a cops de genoll la va empenyent cap a la cambra. Ella va cridant ofegadament y ell li va dihent ab veu baixa pero ab accent verinós.)

JAQUES

Calla, malehída! cap dintre! cap dintre! *(Berta no para de cridar intentant defensarse de Jaques, lo que no logra mercés a la brutalitat sel seu diable de seductor y lladre:)* No, si no cridaràs!... sí no pots... Calla... calla!... *(Al fons es veu en Pascual obrint la porta y anantsen ab el nen, fet un farsell, part de fora. El día comensa a despuntar feblement; día rufol, plujós, se sent una campana molt llunyana:)* Au, cap dins!... *(D'una rebolada la fica a la cambra y la tanca ab clau. Aleshores, Berta, comensa a cridar, a dar cops a la porta y a plorar fortament dient paraules com* Fill meu!... Lladres! Miserable!... *a cada moment, la veu més ronca y feble. Jaques va a la taula, apaga el fanal, pren els diners, se'ls fica a la butxaca, y s'en và corrents cap a la porta del fons, tot dihent:* Ve m'ha fet suar prou, nom de Deu! Si de mi pensàveste burlar, mira! *Donant un cop de mà a la butxaca ont té els quartos, y dihent ab despreci, al temps que fuig:* eh!... *Els crits de la Berta s'han fet més fondos y difícils y s'ha sentit un soroll de desplom, que deixa endevinar que ha caigut en terra desvalguda. Tot seguit s'ou a fora la remor del carruatge que s'allunya sense el grindar dels picarols. La pluja va sentintse més suau.. freda. Un moment passat aixís, baixa després María Tona, ensonyada encara... darrera d'ella Pol Al ser a escena María Tona, crida del costat de la cuina:)*

MARÍA

Vireta!...

VIRETA

Ja em llevo!...

POL

Com? La porta oberta? *(Pausa)*

MARÍA

El Pascual deu ser llevat, o qui sab si els firaires s'en han anat, ja.

POL

Ah, sí, tens rahó... hi ha hagut rebombori, aquesta nit.

MARÍA

Els firaires!...

POL

Quina trepa... *(De cop se sent a la Berta que miseriosament, com retornant d'un desmay histèrich:)*

MARÍA

Qué's això?

POL

Qué vols que sigui?... La de sempre... lo de sempre!

MARÍA

Li dèu haber agafat allò. *(Ab mofa y rabia)*

POL

Mal com no es grilla!

MARÍA

Si no fos pels cuatre cuartos que te!...

ES CLOU LA CORTINA

ACTE TERCER

Igual lloch d'acció. Ha passat un día del acte anterior. El mal temps se-ueix quiet... menut. L'hivern va presentant ses avansades. La escena es eta dels fardos y farcells dels firàires. Com en l'acte primer, la taula mitja-a no hi es. Son les onze del matí d'un dissapte. Demunt la taula gran, s'hi euhen tres farcells de roba. La taula del fons es ja parada, en espera dels assatgers del cotxe de mitj día. Quant es descorre la cortina, apareix VIRETA díu per ella, tota confosa y trista:

VIRETA

Quin espant!... Quin espant! .. *(En aquet meteix mo-ient ve en Pol del fons, y al veurer a Vireta, li diu, nperiós y front arrugat:)*

POL

Vols dir, que no en sabíes res, de tot això que ha assat?

VIRETA

Res, Pol, podeu ben creurem...

POL

Mala sort! Si no ens hi donem manya, bona nomena-a n'arrencavem, d'aquet dalta-baix! *(Pausa.)*

VIRETA

Pobra Berta!...

POL

Pobra?... Encare la planys? Tú que no la podíes sofrir y no feyes altre cosa que anarli a la cassa sempre? Si no ens hi arrivem a donar manya, per sempre més hauría entelat el bon nom d'aquesta casa, y ab manya y tot... Cal que Deu ens ajudi per sortirne nets com ens pertoca!

VIRETA

No heu sabut trobar altre remey que trèurerla?

POL

No n'hi había d'altre! .. A grans mals... ja ho diuhen.

VIRETA

Pobra Berta!

POL

Sens el temps?

VIRETA

La veig tan malhaurada, que fins tinch remordiments.

POL

De què?

VIRETA

D'haberla atiada tant, y tan sovint.

POL

S'ho mereixía! O si no, vès, lo que ha passat ho conta prou... Y això que jo era el primer en volguerla defensar de vegades, però quant se porta a la sanch!... Mira: no la planyis pas devant meu, sents? No la planyis pas!

VIRETA

Ont anirà?

POL

Te altres parents.

VIRETA

Sense el seu fill.

POL

Que Deu li hagués pres, o que li hagin pres els homes, no vè d'aquí...

VIRETA

Sembla estrany que diguèho això!

POL

Y donchs, els que pren el Rey y a la guerra els maten?... Despres, que hi podem fer nosaltres? Quina culpa hi tenim?... Ella s'ho ha fet tot, tot. Tot ve d'ella!

VIRETA

Jo no l'hauría treta.

POL

Es que com a trèurerla, tampoch l'hem treta nosaltres... aixís... tant de cop y volta.

VIRETA

Dientli lo que ahir li deyau, ja vos podíau pensar que no s'hi deturaría gaire temps en aquesta casa.

POL

No va fer el perquè li diguessim? No n'hi hauría dit el doble, cualsevulga que no haguessim sigut nosaltres?

VIRETA

No ens entendríem, Pol... Deixemho correr!...

POL

Que corri tant com vulguis! *(Pausa. Vireta, s'en va quietament cap al costat de la cuina. Pol s'asseu al banch de prop la taula. De cop, s'aixeca sinistrament y alsant els brassos ab certa pausa, díu, baix de veu y tot mirant a la cambra de Berta:)* No em vas volguer escoltar!... Et vaig fer fástich!... Ah!... de la meva ferida t'en vindrá la mort. *(Pausa. S'asseu de nou. María Iona, venint de baix, apareix en escena. S'adona de Pol assegut en el banch, y li díu tot senyalant els farcells de demunt la taula:)*

MARÍA

Encare es aquí?

POL

Sí... *(Pausa)*

MARÍA

No s'en acaba d'anar...

POL

Espera el cotxe de baixada, crech... no ho sé cert...

MARÍA

Ont vol fer cap?

POL

Tampoch ho sé.

MARÍA

Es dèu portar la seva trama.

POL

Ella ray, sempre se l'ha portada! *(Pausa)*

MARÍA

Perquè Deu, el día que la varem trobar a ciutat, no ens va enviar un bon concell per deturarnos en la nostra proposta d'ampararla!...

POL

Un no sab may prou bé qui es fica a casa.

MARÍA

Ja ho pots tornar a dir. *(Pausa. Pol s'aixeca, y rient ab ironía, diu, tot mirantse a la seva dona:)*

POL

Tu, que ja et veyes aquells cent duros al calaix de la calaixera!

MARÍA

Com tu meteix, si la veritat vols dir are!

POL (*rient*)

Els cent duros!

MARÍA

Però consti, que no es pas per xò que l'aviem, eh?

POL

Y are?

MARÍA

Ens hi porta l'obligació que tenim de vetllar per la santa rectitut d'aquesta casa.

POL

Parles com deus parlar.

MARÍA

La culpa no es pas nostre, si ha passat lo que ha passat.

POL

Nosaltres varem fer tots els possibles pera durla a bon camí.

MARÍA

Y axís y tot, la sabrem encomenar a Deu, de tant en tant.

POL

Sí, de tant en tant.

MARÍA

Mentres el Pascual no s'ens hagi emportat res, al fugir ab aquell altre!

POL

No es troba res en falta.

MARÍA

Ho has ben mirat?

POL

Sí, tot seguit s'em va ocorrer.

MARÍA

Qui ho havía de dir, d'aquell també! Tot empescantse cansons!.. Mireu, a mi encare em sembla un somni!... Jo hauría dit qu'em donaven un cop de massa al cap, quant vaig venir en coneixement de tanta maldat! Bon Deu, com son fets els homes!

POL

Sí, certa mena d'homes!... Pots contar que'l Pascual quant ho ha fet, els seus motíus tindría. Com qu'ella no pensa més qu'en fer anar enrenou a tots els homes que te aprop!

MARÍA

Ab prou feynes si m'hi vaig ataleyar, d'aquell foraster!

POL

Jo sí: y em va semblar bona cosa sospitós. Qui tenía de dirme que fos ell!

MARÍA

Com t'ho podíes pensar que la portés de cap ab tanta de manera!

POL

Qui mal no fa...

MARÍA

Mirat bé a qui prenguis, are... Convé beneirla aquesta casa. No fora la primera que després d'una dissort aixís, pert l'anomenada... Ja sabs que al pla d'abaix no esperen res més, y que moltes vegades han fet proposta als del cotxe pera decidirlos a que hi parin.

POL

Creus...

MARÍA

S'aprofiten de tot els homes!... Son dolents!

POL

Sí: son dolents!

MARÍA

Y un altre cosa encare tenim en contre nostre per lo que toca als cotxers.

POL

Quina cosa?

MARÍA

M'ha asegurat el de pujada, qu'el Bironday n'està prendat de la Berta.

POL

Vols dir!

MARÍA

Cert, cert. S'ho han dut callat. Però veig are, qu'els de casa n'havien tingut esment.

POL

Jo no havía reparat res. El veya bromejant ab ella, com ab la Vireta y ab totes les que s'esqueya a trobar. Però si es com díus...

MARÍA

Sí: tot se conjura en contra nostre.

POL

Que s'en vaji avants no la vegi; fora capàs d'armar un trasbals.

MARÍA

No li toca venir avuy.

POL

Millor. Oh! quant de mal ens ha fet caurer al demunt aquesta dona.

MARÍA

Fes com qui no en sab res d'això del Bironday. Calla *(Perquè veu venir a Vireta. Pausa. Vireta entra, và cap a la finestra y arrenca unes fulles de llorer del ram que hi ha clavat part de fora. Després torna a la cuyna, pensiva, obcecada. El Pol, diu per la Vireta, ab cert to de fingit bon humor:)*

POL

Ont la veus, està enternida.

MARÍA

Son boijes... Com hi ha un Cel!

POL

Sí: son boijes.

MARÍA (*a Vireta, quant va per entornarsen a la cuyna*)

Pren paciencia un parell de díes, Vireta. En Pol ja s'ha basquejat per trobar mosso, y segons noves demà passat lo més tardar, ja no seràs sola per la feina. *(Pol s'envà cap dalt.)*

VIRETA

No vé d'un día... Mireusi forsa are de llogar algú. Això es lo que vos cal. *(Pausa. María Tona va per seguir al seu marit. Vireta s'hi apropa y li diu ab veu baixa, pero plena de bon zel:)*

VIRETA

Voleu dir María Tona, que no tindría adob, tot plegat?

MARÍA (*fent com qui no ho enten*)

De què parles?

VIRETA

De lo de la Pobra Berta.

MARÍA

Y ara... Ja t'has senyat avuy?... *(Va per anarsen, y al ser prop de la escala, diu:)* Vès que tot sigui apunt. Que no n'heguin esment els pasatgers, de tot això. Jo t'ajudaré quant vingui el cotxe de baixada. La gent es com es, y cal no esverarla. *(Dona dos passos:)* Ah!... si algú et preguntés... fes com aquell... muda, sabs?... No has vist res... no has sentit res... no sabs res... res... prou n'hi ha qu'els firaires s'en hagin enterat. No faràn més que escamparho... tenen la llengua tant baldera!... *(Autoritariament y amenassadora, segueix cap dalt. Pausa. Vireta, s'en va cap a la cuyna, manifestament contrariada. Al pochs moments, se sent de part de fora y lluny, lo que segueix en boca del* pobre boig de cada mes, *dit ab tò enfàtich y profètich:)*

POBRE

Míram y tingas pietat de mí.
Car soch abandonat y malhaurat.
Les angoixes del meu cor aumenten.
Treume de tribulació.

(Mentres tant, Berta ha sortit de la seva cambra, y resta apoyada en el march de la porta, tapantse la cara ab les mans y plorant quietament. A fora, plou, menut y fi. Vireta, de la cuyna estant, dona uns passos y es queda devant de la porta del fons, sens vèurer a Berta. Després d'aquets cuatre versos, díu per ella, ben trist y profond:)

VIRETA

El pobre boig de cada més... si, avuy resa sota la pluja menuda, el pobre boig... *(Pausa. De nou díu la veu una mica mes propera:)*

POBRE

Mira la miseria y la pena meva
y perdona tots els meus pecats.
Mira com son nombrosos els meus enemichs.
Y lo irats y lo violents qu'hem persegueixen.
Guarda la meva ànima y salvam.

(Berta ha donat uns passos arrivant prop de la taula. Desvalguda, pàlida, esgarriada la seva imaginació derrera un fill robat, devant d'un hivern de solitut y de mort. Mentres avansa cap a la taula, díu a Vireta, qu'encare no l'ha vista:)

BERTA

Qui parla aixís... tant alt... tant trist?

VIRETA *(que's sorpren al vèurerla anar cap a ella)*

El pobre boig de cada mes... No t'en recordes del pobre boig?

BERTA

Sí... sí... La seva veu m'es nova, avuy... May l'havía sentida tant trista... tant fonda .. *(Pausa.)* Què díu?

VIRETA

Resa... No ho se a punt just, lo que vol dir... ben pochs l'entenen, però lo que díu, te tò y semblant d'esser molt seriós!... Deu venir per l'almoyna... Es deu mullar, però no s'en adona.

BERTA

La seva bogería, es sàbia, donchs. *(S'asseu al banch. La veu se sent de nou una mica més aprop:)*

POBRE

Que no siga pas confós
Quant cerqui prop teu el meu refugi
Que la ignoscencia y la dretor em protegeixin
Quant posi en tu la esperansa mía.

(Pausa. Berta, el cap demunt la taula, plora a sentirse, tot y no volentho ella. Aquet resar misteriós acaba d'enfondrarla en un dolor incontenible:)

VIRETA

No ploris, no ploris, Berta...

BERTA

Què menys puch fer!

VIRETA

Jo el faré callar a n'aquet home, si la seva veu et dú tristors. Vols?

BERTA

No... Deixal estar... que canti, que resi... Deixa que plogui menut y fret, y els cims més alts es mostrin esblanquits amenassant glassades... que plori tot... que tot obri els brassos a la mort, aixís, *(Ho fa sugestionada)* ben oberts, ben oberts... y que la mort ho abrassi tot... y que jo no siga pas la darrera, ah! no... miseria meva! *(Plora de nou, el cap demunt la taula. Vireta també plora y la veu diu:)*

POBRE

Oh, Deu! Deslliura Israel
de totes les seves angoixes.

(Pausa. Berta alsa el cap, y al veurer a Vireta plorant li diu:)

BERTA

Per què plores tu? *(Pausa)* No em respons?

VIRETA

Per tu, per lo que't passa.

BERTA

No ho fessis pas... De lo meu, jo puch plorarne, no els altres.

VIRETA

Ont aniràs?

BERTA

El meu camí es ben dret... ben plà! Oy que si t'ho diguessin que a una Mare li han robat el fill, el fill de ses entranyes, y que després la treuhen de sota cobert y ab totes ses penes la posen cara al mal temps?... Oy que si t'ho diguessin te l'imaginaríes plorant sang, el pit fet filagarses, els cabells arrencats a manyochs y la rahó perduda?... Oy?... Oy que no la voldríes veurer per temensa de que't fes horror y et cor-glassaríes, y en tindríes per sempre més una visió terrible en les clarors del Sol y les foscaries de la nit?... Oy? Miram, donchs, Vireta, miram bé, y veurás com tot en el mon, no's mostra tant pahorós com es... *(Va aixecantse rígidament)* Per demunt d'aquet cos, está passanthi una eternitat de dolors, y qui el vegés de lluny, tot lo més creuría un cos malalt... No et sembla?...

VIRETA

Berta!...

BERTA

No es res estrany. Tu la dus com jo la duch, aquesta orsa desconeguda!... N'hi han qu'es maten?... no saben o qu'es fan! Mes val un devant de tots, de tots, que tots .evant d'un sol! Plorar no vol dir res... *(Plora boy 'reta)*

VIRETA

Ah! Berta, Berta!... Jo també te n'he fet molt de mal, i... Jo m'hi sento anomenada entre aquets que deyes re... M'ho tens de perdonar, Berta! Tota la vida n'hau-ía remordiment, si no m'ho perdonessis! *(Mitj de ge-olls prop d'ella).*

BERTA

Et cal viurer tranquila... *(Pasantli la mà pel front ab llàstima)* Sou tots ben generosos... El meu perdó s tant gran, com ho es la meva pena!... El meu camí es en dret... ben plà!

VIRETA

Em perdonas, donchs? *(Berta fa que sí ab el cap. La 'ireta diu, besantli les mans)* Oh, Berta, Berta!

BERTA

Dret, com van dretes les coses que han de ser... plà... m jau plà el nostre cos, quan jau per sempre!

VIRETA

Parles?...

BERTA

Del meu camí a seguir.

VIRETA

Ont aniràs?

BERTA

On les set germanes de la rondalla qu'el Pare em contava a voltes, y que avuy resurgeix en ma pensa y mon rostre ilumina que'm fa hermosa y encesa de foch sagrat com el pastor de Nuria sortint de la *bauma* va trovarse.

VIRETA

Parles estrany.

BERTA

Com les set germanes que tenien un camí dret y llarch cada una a sos peus, camí de Roma tots, en direccions no iguals. A Roma per tot arreu s'hi va... Adelaria, el té de roses espinoses.. Hermisenda, de campanetes bos canes... Eleonara, de pedres relliscoses... per tot se va a Roma. Per tot s'hi arriva... Ja es prou felís qui hi vá. *(ab brusca transició y alsantse de nou:)* Però de sob te... en el camí; sí demunt del camí, una ma grossa, molt grossa, que tè les ungles del diable, apareix, aixampla els dits, mostra el plà, amenassa, s'atansa, s'abaixa roba... ah! *(es tapa la cara ab les mans)* Si el fillet s'h escau... el fillet roba... ah! miserable... lladre de tot una existencia!...

VIRETA

Berta... Berta!... Jo vindrè ab tu, vols?

BERTA

No... no! Sola, ben sola!... Dels llavis més somrients de la paraula més amiga, en naix un enemich!... El mo

n'es plè d'enemichs... Tots se rieuny escarneixen el plor del malcaygut... Sola, ben sola... No els veus? Guaytels, punys closos y arrapats, com me senyalen ab el puny esquerra, a mi... Sí, a mi... No, no desvariejo, se ont soch, se ont vaig... la vida m'acapara en un esclat de llum!... *(S'apoya a la taula, passantse la mà pel front entre plors y energies. En aquet meteix moment, el* Pobre boix de cada mes, *apareix a la porta del fons, dient:)*

POBRE

L' eternal es el meu pastor; res pot mancarme.
Ell em fa reposar en sos verts pasturatjes.
Y em condueix aprop de les aigues més clares.
L'ànima em reconforta...
Ell es qui em fa seguir pels camins de justicia.
Ell sols, ab el seu nom!...

(Berta, a mida que haurà parlat el Pobre boig, *haurà escoltat ab profond recullimient lo que deya assentantse novament en el banc y sens mirarlo. La Vireta li diu estroncantli el rès.)*

VIRETA

No reseu més. *(Cercant cèntims a la butxaca del devantal)* Teniu.

BERTA

Per què'l detures?

VIRETA

T'entristeix.

BERTA

No pot pas ser... Deixa qu'el vegi.. feslo entrar... *(Vireta no sab que fer.)* No dubtis.

VIRETA (*resolta*)

Entreu, veníu...

POBRE (*mentres entra ho va mirant tot*)

May m'havíen fet passar del brancal... Es gran la casa! May m'havíen fet passar del brancal... Es festa, avuy, potser? *(El Pobre ja es dintre)*

BERTA

Què'n penses tu?

POBRE

Per mi ho es sempre!...

BERTA (*sense mirarlo: d'esquena ab ell que ja es a la porta d'escena*

Què es tot això que reses?

POBRE

Salms de David. En aquets pobles no els entenen, perque son clars com les aygues de les seves montanyes que menyspreuen pel vi falsejat, Salms de David, apresos de llavis del amor, d'aquell amor que serena y torna foll de tant que inflama!

BERTA

En tens consol dels teus salms?

POBRE

Com el té el rossinyol, esperansant la primavera!... Per això soch boig.

BERTA *(plora, ab el cap demunt la taula)*

Boig!...

POBRE *(a Vireta)*

Per què plora aquesta dona?

VIRETA *(li dona almoyna)*

Teníu, aneusen...

POBRE *(a Berta)*

Dona, guaitam fit... *(Ella ho fa com impulsada per un mágich poder)* Axís. El teu plor y la meva bogería son dignes d'un altre mon. Ens hem errat... sentim l'angunia dels forasters que anyoren casa seva... Jo reso salms de David, que no entenen... Tu plores llàgrimes que no aixuguen... però per dintre teu, fes com jo... ríu fort, llarch... y seguit... a n'el nostre palau no s'hi pon may el sol! *(Va per anàrsen.)*

BERTA

Ont vas?

POBRE

Y tu?

BERTA

Ay!... Jo no ho sé...

POBRE

Jo tampoch... aleluya!... Es el camí dels albats, el nostre! *(S'en và tot dient:)*

Quant camino en les valls de l'ombra de la mort,
cap mal pot ferme por, car tu vas sempre ab mí

tes armes, ton bastó, bé em donen segurances
tu posses devant meu una explendenta taula.
Al devant, ben devant de tots mos adversaris
m'untes d'oli la testa
y sobraheix ma copa.

(Ja al ser a fora)

Sí: la gracia y la bon'hora, seràn ma companyía:
tots els díes de ma vida
y habitaré la casa del Eternal
fins a finir mos díes.

BERTA (*molt resolta: mentres el Pobre Boig resa la segona estrofa díu*)

Me'n vaig. Adeu, Vireta! *(Va per agafar els farcells)*

VIRETA

Ah! no... Deturat! ont vas tant prompte: espera, espera!... Deixa que passin unes hores no més.. deixa arrivar la posta de Sol, y el Pol y la María Tona no podràn assentir a que t'en vagis... La mitja lluna els farà tenir llàstima de tú! Esperat, crèume!

BERTA

Per què? Si el meu camí es allà; si el meu camí es el del pobre boig! No l'has sentit com parlava plè de saviesa y amor gran... Adeu... Adeu, Vireta! Tot m'ho han pres... tot el mon es meu! *(Pausa. Se senten els cascabells del cotxe que s'apropa.)*

VIRETA

Sents?

BERTA (*contrariada*)

Sí... Vé el Bironday avuy?

VIRETA

Fa festa, avuy. Deu esser el Caleres o l'Espill, però no surtis ara, podríen veuret...

BERTA

Y què?... Me n'aniré per la porta d'abaix. Aquí, ni un moment més. Per tots costats veig la cara del Pol, que no ha finit encara la seva venjansa! ben parenta de la del Pascual. M'en vuy anar... m'en vuy anar!...

MARÍA (*que apareix en la escala alta*)

Esperat are. Quant el cotxe arrenqui, vesten. No ens mancaría més que'l bum-bum de tot el passatge, si arrivés a enterarsen. *(La Berta s'asseu de nou)* Au, Vireta, com si tal cosa. T'ajudaré jo. Ves a rebrer la gent de fora. *(Pol, que també ve de dalt, travessa la escena. Berta està asseguda ab el cap baix y les mans juntes. Sent al Pol, però no el vol vèurer. Aquet mentres passa se la mira plé de recel y rencunia. Va de dret cap al fons, en el moment que María Tona desde la porta del doble fons, reb y parla als passatgers. (2.on grupu) del cotxe que acava de arrivar.*)

POL (*que va ab ells díu a Vireta*)

Que'l cotxer no entri avuy a dinar a la banda interior, per mor de que no s'enteri de lo ocorregut. *(Berta, segueix en sa pose. Els passatgers parlen entre ells, mentres alguns tanquen els paraigües que han obert per passar del cotxe al hostal. Seguidament prenen lloch a la taula. A Vireta, se la veu anar y venir disposantse a servir el dinar y María Tona, fa com qui volgués ajudarla.)*

BERTA *(repeteix per ella profondament)*

Quant camino en les valls de l'ombra de la mort cap mal pot ferme por, car tu vàs sempre ab mí... *(De sobte, en el doble fons, apareix el Bironday, com en l'acte primer, plè d'animosa forsa y sempre somrient y exuberant. Quant entra, diu a María Tona, a qui primer trova y després de dir al passatge:)* Bon profit!...

BIRONDAY

Ola, mestresa!

MARÌA

Cóm! tu vens avuy? Aquí estarás millor, Bironday

BIRONDAY

Y això?... per què?

BERTA *(aixecantse de sopte)*

Oh! Deu... qué sento? Es la seva veu!

MARÌA

Hem fet trafechs per allà... y...

BIRONDAY

Compliments ab mí? Me semblaría que no dino, aquí fora!

MARÍA

Home...

BIRONDAY

Va, va! Be esteu prou de broma, avuy! *(Obra la vidriera d'una revolada y se'n entra a la escena)*

POL *(desde dintre)*

Bironday! *(Esverat al veurel que va cap dintre.)*

BIRONDAY *(rient)*

L'altre! Els han capgirat avuy als d'aquesta casa.

BERTA *(per ella)*

Deu meu. Deu meu!

POL *(més enèrgich)*

Bironday!

BIRONDAY

Vaja, salut, y enllestíu que porto pressa! *(Al veurer a Berta)* Bon día, raig de Sol!... *(A Pol s'el veu contrariat. María Iona li parla en igual actitut. Vireta va y vé, donantse compte de tot. Berta s'aixeca soptadament sense mirarlo. Pausa. Bironday, al notar la seva misteriosa actitut resta sorprés).* T'he dit bon día, Berta!

BERTA *(conservant sempre idéntich posat)*

Bon día. *(Pausa).*

BIRONDAY

Com te trobo, Berta!... *(Berta comensa a ploriquejar fent esforsos per comprimirse.)* Però qué's això? Què passa?

MARÍA *(del fons ab un plat a la má)*

Vols menjar aquí defora, sí o no?

BIRONDAY

Aquí dins, vuy menjar! S'ha acabat!

MARÌA (*deixant d'una rebolada el plat a la taula*)

Apànyat, donchs. *(Molt contrariada s'en và. Pausa. Se la veu parlar ab Pol, al fons.)*

BIRONDAY

Però... què vol dir tot aixó, Berta! Tu apenes parles... aquells parlen massa...: què vol dir? Cóntamho, cóntamho!

BERTA

Res, Bironday! Què vols que't conti?

BIRONDAY

Lo que significa tot això, perquè no'm voldràs fer crèurer que tot això passa per passar... com si tal cosa... *(Berta arronsa les espatlles com per escusarse de parlar)* Això no es pas respondrer, Berta. Ah! Si sabessis lo content qu'ara estich d'haver vingut! No'm tocava avuy. El company s'ha posat malalt, y en dono gracies al Cel, de la seva dolensa!

BERTA

Si jo hagués sabut que veníes, ja m'en hauría anat fa estona.

BIRONDAY

Es dir, que t'en vàs?

BERTA

Sí.

BIRONDAY

Y si haguessis sapigut que jo venía te n'hauríes anat avans?...

BERTA

Sí.

BIRONDAY

Per no véurem?...

BERTA

Sí...

BIRONDAY

Y m'ho díus a la cara?

BERTA

No m'entens be.

BIRONDAY

No puch entendrer més que lo que díus.

BERTA

No sempre's díu tot ab les paraules.

BIRONDAY

M'he llevat al enrevés, avuy?

BERTA *(va per agafar els farcells)*

Adeu, Bironday.

BIRONDAY

Com s'enten? Y tu t'ho creus que te'n aniràs aixís? 'ho penses que'l Bironday et deixará escapar boca clo-a? Are si que veig clar que no'm conèixes gota. Per-uè t'en vas?

BERTA

Quan no convé una cosa es deixa.

BIRONDAY

Però, per què, no convé? Això es lo que vuy qu'e contis. T'han maltractat? Parla.. Dígamho, si es cas. A mal llamp! Conta, conta, no'm tinguis aixís, mira q tot jo soch neguit y recel, avuy em cal saberho lo q demunt teu caiga. Parla, parla, per Deu!

BERTA

Questió de conveniencies, Bironday. Cada hu es lliu de cercar lo que millor li convinga: de deixar lo que n li pot ser bé.

BIRONDAY

Y ho has resolt aixís... sense dirme'n res...

BERTA

Per què?

BIRONDAY

Es donchs, que dintre teu jo no hi tenía cap lloch gran ni menut, perque en un moment com aquet de d termini, et poguessis passar del meu concell!... El mo sencer no'm sembla res més que una mentida! Mentid diría que soch jo meteix. Mal vent de Mars se m'empo tés ont dingú hagués estat may! *(Pausa. María Tona en tra com no poguentse estar d'intervenirhi, si convé* Per què t'en vas, dígamho? Qué se t'ha fet en aquest casa!

BERTA

Res... ningú m'ha fet res.

BIRONDAY

No es donchs, llàstima viva, si's tracte d'un punt, n malfet d'entre dones, poso per cas... que t'en vaigis ís com qui fuig, com qui l'empaiten?... Berta, Berta, lexiónatho be. Si molt convé, tot plegat no s'ho val la na... y deixantse portar del genit, (que tots tenim el tre) vas are a fer un disbarat, del que t'en pots empedir tots els díes de la teva vida.

BERTA

Sé lo que faig.

BIRONDAY

Aixís... tant resolta?... *(Veu a María Tona y li diu rentant calma y prenentla per la mà:)* Veníume í: veníume aquí María Tona. No'm vuy saber res de t de tot això. Ja veig ben bé que no deu valdrer grapat de pols. Apa... feu les paus, vaja. May vos he manat res de tant temps com ens coneixem: no'm gueu desaire a la primera que vos demano, apa.

MARÍA

Ve... que vols dir ab tot això?

BIRONDAY

Que tireu un vel ben espès a tot plegat, que lo que ha t es deixi correr, que aquets farcells tornin a son n, y que tothom posi cara de festa, que demà es diumenge! *(Ab tò joyós y esperansat).*

MARÍA

No t'entench.

BERTA

Ni ell tampoch. Deixèulo estar! *(Pausa: Birond... resta atónit. Mira a Berta ab els ulls molt ober... No sab lo que li passa. Pol ronda per defora la vidrier...*

BIRONDAY

Qué has dit, Berta!

MARÍA

Si t'en haguessis anat a temps, tot això s'hauría pog... estalviar.

BERTA

Si hagués sabut qu'ell venía, ja fora més lluny de... que voleu tots plegats. *(Pausa)*

BIRONDAY

Com més va, més fosch tot. *(Pausa)* Te treu... donchs, rencuniosament?

MARÍA

Aquí no treyem a ningú!

BERTA

Que no!...

POL *(qu'entra precipitadament, y tanca de nou la vidrie...*

Quan menys, a ningú que no s'ho mereixi!

BIRONDAY *(volguentse contenir)*

Deu meu, Deu meu, Deu meu! Donèume cal... obríume els ulls, apiadeuse de mí! Vuy veurer clar, ... veurer clar, y tot semble conjurars com per venar... els ulls! *(Molt resolt:)* Què ha passat? Vuy saberho!

POL

Ella t'ho contarà, si vol, però fora d'aquí si es cas. Lluny, ben lluny!

BIRONDAY (*alt de to*)

Ben lluny, heu dit?

MARÍA

No cridis, Bironday!

BIRONDAY

Ningú més que jo soch amo de la meva veu.

POL

Però jo ho soch d'aquesta casa, y t'adverteixo que'ls de fora, *(pels passatgers)* no n'han de saber res de lo que passa aquí dins.

BIRONDAY (*més baix*)

Vuy saberho tot, tot. Perque jo la estimo a n'aquesta dona, sí. Si no més ho sospitaveu, ara vuy que ho sapigueu pel clar, y que aixís un cop sabut, em tingueu per algú que sabrà defensarla si el cas arriva... si el cas s'es presentat, ara com ara! Qué t'han fet, Berta?

POL

Demana a n'ella lo que s'ha fet de mal ella meteixa. Aixís potser que podrà respondrer quelcom de veritat.

BIRONDAY

Calleu, vos!

POL

A mi em vols fer callar!

BIRONDAY

Sí.

MARÍA

Pol, per Deu, més baix... més baix...

BIRONDAY (*a la Berta*)

No més tu, ets la sola que no parles! *(Pausa.)*

POL

La culpa la confon... *(Aquí Berta no pot més. Es deixa caurer de cap a la taula y plora... plora a grans sanglots, no poguent recobrar la paraula. Bironday, de cada cop més excitat y confós, mira a tots, se passa la mà pel cap, s'agita tot ell volguentse contenir. En Pol, li diu ab gran cinisme:)* Vès... que no fassis tart!...

BIRONDAY (*referintse a no haverse enterat avants de lo ocorregut, que encara ignora respón*)

Tinch por d'haverne fet!

POL (*mitj rient y referintse a l'honra de Berta*)

D'això, prou n'estich segur ja fa temps...

BIRONDAY (*quasi entenent*)

Qué voleu dir, vos, ara, eh?

POL

Ja ets prou aixerit, quan vols. buscaho!

BIRONDAY

Es qu'em sembla que la vostra llengua vol fer feyna malehída, y si es cas...

MARÍA

Baix, per Deu, més baix...

BIRONDAY

Si vuy!

POL

Vès, que no t'hi forci!

MARÍA

Pol, qu'els de fora s'en donen compte! *(Els de la taula de fora lleugerament semble adonarsen de lo que passa)*

BIRONDAY

Berta o vos, Pol, o vos María Tona... quí será que vulgui fer la caritat de parlar clar... tant baix com vulgui... que ho fassi, que ho fassi, per l'amor de Deu, perque m'esteu matant ab la vostra quietut! Parleu!...

POL

Jo he dit prou.

MARÍA

Massa y tot.

BIRONDAY

Més... m'en convé més, encara!

POL

Lo que manca per dir, ella sola pot dirho.

MARÌA

Que no ho digui aquí.

BIRONDAY

Miseria!...

BERTA (*de sobte s'aixeca enervada entre sos plors y díu de cara a tots*)

Deixals estar Bironday!... y míram, míram bé. Soch una perduda!

BIRONDAY

Desvariejes.

POL

No.

BIRONDAY

¿Diehu que no?

BERTA

Y te rahó! Miram, miram bé, soch una perduda!

POL (*rient*)

Que vols saber més, are.

BIRONDAY

La veritat, perquè tot això te ayres de misteri.

BERTA

Sí... misteri es tot...

BIRONDAY

Tot!...

BERTA

Les vostres veus son ara el meu major martiri; les vostres veus frenètiques y rencunioses m'atíen als abims de la perversitat, als paratjes dels homes d'ont vo-
ía fugir redimida pel meu inmens dolor, sola, ben sola. Per què heu parlat? Per què heu cridat vora meu? Jo ja vos veya de lluny, de lluny com un mal passat. Y are m'agafeu pel coll, pels brassos, pels peus, m'estireu pels cabells y m'enfondreu de nou al desesper, a la miseria y
ins a la esperansa de poguer viurer encara entre vosaltres!... Pobre boig, ont ets?... La teva veu em manca... m'abandona!

MARÍA (*a Pol*)

Pert el cap.

POL

Calla.

BIRONDAY

Berta, que dius? Jo no t'entench... jo no't puch entendrer! *(Els de la taula del fons, adverteixen decidi-*
ament quelcom. Vireta, entra d'escapada)

VIRETA

Parleu més baix. *(S'en va de nou.)*

MARÍA

Més baix.

POL

Fes vía, vesten!

BIRONDAY (*prenentla per la ma*)

No.

BERTA (*ab un arrebat de gran decisió*)

M'estimes tu? Dígaho un cop per tots y jo't diré quel-com de gran y majestós. M'estimes?

BIRONDAY

Sí, que t'estimo!

BERTA

Escoltem bé, donchs. Jo'm disposo a ser teva, sents? a entregartem sencera, sents?... però cal que tingas per mí un moment de pietat, de venjansa de gros amor!

POL (*a María Tona*)

Ah, les seves males arts!... no la sents?

MARÍA

Estich aturdida! (*Sempre neguitosa perque no s'en enterin els de fora*)

BIRONDAY

Què vols?

BERTA

Tornam el fill! (*Pol riu diabòlicament*)

BIRONDAY (*estranyat y de cada cop mès excitat*)

El fill?... el fill?... (*Mira a Pol y a María Tona*) Què vols dir? De quin fill parles ara.

POL (*rient*)

El seu nebot!...

BERTA (*molt enèrgica*)

Sí! El meu fill: sí, sí... el meu fill!

BIRONDAY (*en un comens de desesper*)

Berta!... què has dit?

POL

Vols saber res més, ara!

BERTA

Me l'han robat, Bironday, me l'han robat!...

POL

Sí... aquí dintre casa.

MARÍA

D'aquesta santa casa!

POL

El pare del seu fill y el Pascual per mor de traidoríes d'ella.

BERTA

Mentida!... mentida!

POL

S'ha dut a terme un robo, un escàndol. La tindríes tu, a casa teva, una dona aixís?

BIRONDAY

Senyor, senyor!... Misericordia!

BERTA

M'han robat el fill, els diners... tot... Ells també ho saben y no t'ho diuhen. Pecat d'amor que sols l'amor pot

perdonar!... Bironday, alsa el cap!... miram!... Tenme llàstima, estimam, perdonam.... venjam, Bironday! *(Ja de genolls per terra y prenentli la mà, qu'ell refusa completament agobiat. Cap al fons, els passatgers van aixecantse y parlan entre ells, mirant de lluny la escena. Vireta impacient, semble escusar el fet.)*

BIRONDAY *(per ell)*

El seu fill!... el seu fill...

BERTA

Corra, Bironday, ves pel costat de Fransa, jo et diré els llochs! Me'ls se de cor... Cercal, matal o no el matis... vina tu corrents, ab el meu infant de cabells rossos!... Te semblarà talment que portes el meu cor en mans, la meytat de ma vida... Ves!.. Jo seré teva y t'estimaré com els arrepentits amen a Deu! Corra... vola!...

BIRONDAY

Una perduda!...

BERTA

Bironday!... Bironday!

BIRONDAY

El mon trontolla tot dins del meu cap!

BERTA *(agafantli la mà)*

No'm sents?

BIRONDAY *(desfentsen)*

Ves, feste enllà!... no'm toquis!

BERTA *(presentint horrors)*

Què?...

BIRONDAY

Ets una perduda! *(Pol y Maria Tona, van etzerats, com procurant que nò cridin, a Pol, se l veu, no obstant, content de lo que passa.)*

BERTA (*exaltada, sempre de genolls*)

Què díus!...

BIRONDAY

El teu pecat no te perdó!

BERTA

Birondayl... prova que l'amor no te lleys, y que pels que pèquen, ha fet el Cel la misericordia!

BIRONDAY

Ves, ves, no't puch mirar... no't puch mirar!... Tot d'un cop has arrencat la flor de la meva vida... ja no soch jove... ja no riuré may més... El teu pecat, em sembla meu!

BERTA

Perdonam, y seràs perdonat.

BIRONDAY

May!

BERTA

Ets com tots, ànima petita?

BIRONDAY

Calla d'un cop, boca perversa, clou aquets ulls de diablesa que per tan temps m'han sabut enganyar!... Aixécat y agenollat de nou demunt dels esbarcers, fes penitencia, amagat! *(Berta va per atansarse)* No... no'm toquis!... Has sigut d'un altre... dòna perduda!... Apartat, apartat!

BERTA (*prop del banch, de genolls*)

Pòrtam el fill, el meu amor, y el seu serà la teva recompensa!

BIRONDAY

May!

BERTA

Vulgas tenir l'ànima gran!

BIRONDAY

De pèrdrerla tinch por, mirante massa!... Tot trontolla al voltant meu, tot!...

BERTA

No ets home, Bironday!

BIRONDAY

Què días?

BERTA

No estimas, may has estimat!

BIRONDAY (*fòra de sí*)

Berta!...

BERTA

May sabràs estimar! Ets com tots els homes, mesquí... repugnant.

BIRONDAY

Calla!

MARIA

Berta!...

POL

No t'hi fiquis!

BERTA (*s'aixeca ab un geste despreciatíu*)

Repugnant!

BIRONDAY (*en el paroxisme del desesper*)

Mesquí... repugnant!...

BERTA

Sí, sí!...

POL

No'n fassis cas! *(a la Berta).* Vesten, tú!

BERTA (*disposantse a sortir*)

Ja m'en vaig, sola, ben sola!

BIRONDAY (*incoherentment*)

Jo, jo... espera... ella no... espera!...

MARÍA

Què vols fer ara.

POL

Bironday!

BIRONDAY

Ja veureu jo... ja veureu jo... *(Avansa a correr cap al fons sense saber lo qu'es fà. L'espectació de tots va en aument. El grupu del fons un cop ell ha passat s'en va cap a la porta. Tot seguit, se'l sent cridar frenèticament desde fora:)* Calamarsa! Rostullo!... Au!... *(Y sobtadament se sent que la diligencia s'en va entre un espatech de cops de xurriaca y drin-dring desmesurat*

de picarols, y sotrachs brusques de les rodes. En el grupu del fons, se senten paraules per l'istil de: Què fa?—Y ara!...—Ont es?..—Ep, noy!.. *mentres que'l* senyor del abrich llarch y fosch *y* el menestral *van a la escena y diuhen:)*

EL SENYOR

Qu'es això?

EL MENESTRAL

Què passa?

POL (*exasperat*)

Bogeríes! *(Berta, prop la taula, no sab que passa per ella. Vireta entra y va ràpidament cap a la finestra dient:)*

VIRETA

Bironday!... Bironday!... *(La senyora de dol, ha avansat pausada y solemniosament fins al brancal de la porta de escena, aont espera inmóvil. Vireta afegeix)* Va com un foll!

MENESTRAL (*a la finestra*)

Sembla que'l diable l'empenyi!

MARÍA (*a Berta)*

Tot per tú!

BERTA (*extasiada*)

S'apropa l'hora... *(Els del fons, segueixen el camí del cotxe ab la vista, y tot comentant.)*

VIRETA (*díu alarmada*)

Va pel revol... s'hi aboca!... Deu meu!

MARÍA

Què veus, Vireta?...

VIRETA

Ell, y caballs y cotxe!... tot... tot al abim!... *(Berta fa un crit terrible y cau a terra. Vireta, horroritzada, es tapa el cap ab les mans. Els del fons venen uns corrent cap a la escena, y algún altre també s'en va del costat ont deu haver caigut el cotxe. Les dones, que ho han vist, s'han esglayat: tots parlen entre ells confosos.* El menestral *y* el senyor, *van tot seguit prop de Berta. La* senyora de dol, *avansa prop d'ells).*

MARÍA

Quina desgracia!

POL (*molt excitat, agafa a Berta, la redressa y sacsejantla, creyent que te un dels seus desmais, fingits, qu'ell ne díu, li parla axís*)

Estaràs contenta, eh?... Tot, tot per culpa teva!... *(y al deixarla anar, ella cau rígida cap endarrera, rebentla la* senyora de dol *en els seus brassos, boy dreta, y dient ab gran fermesa, tot mirant acusadorament al Pol y a la María Tona que son prop la escala, mentres els personatges formen grupu prop la porta:* el senyor *prop d'ella, ab el* menestral, *y Vireta prop el banch de la taula.)*

SENYORA DE DOL

No li digueu res més, a n'aquesta dona!

POL (*enérgich*)

Puch, vuy, soch a casa meva! *(Pausa.)*

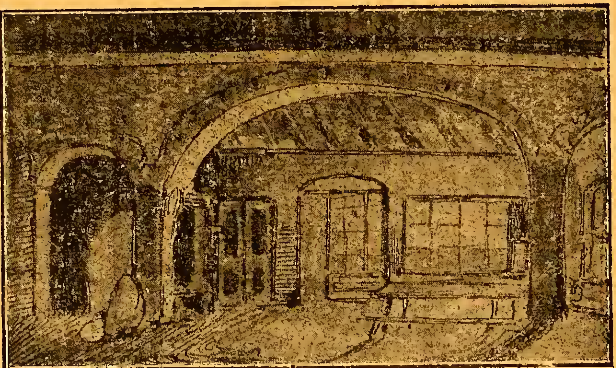
SENYORA DE DOL (*severíssima y passant la mà pel front de Berta*)

Es qu'ella... ja no hi es a casa vostra!... *(Resta mirantlos dura é imperiosament... Tots comprenen... Pol y María Tona, s'apropen espahordits. El grupu s'atansa y Vireta cau asseguda en el banch, rompent en plor ofegat, mentres a travers del soroll de la pluja menuda, que ara se sent mol més, es percebeix llunyana la veu del* pobre boig, *dient tot seguit que la* senyora endolada, *ha dit el res:)*

POBRE

Eternal: defènsem contra els meus adversaris...
Combat els qui em combaten.
El gran y el menut glavi agafa fort
y aixecat per donarme socors...

ES CLOU LA CORTINA

Boceto de la decoració, per D. Adrià Gual

Aquesta obra fou estrenada al teatre de Novetats (Nova Empresa de Teatre Català) la temporada de 1908-9 baix el següent

REPARTIMENT

Berta.	*Srta. Tressols*
Miquel	*Nen*
Jacques de Siraleda.	*Sr. Vilallonga*
María Tona.	*Sra. Verdier*
En Pol	*Sr. Puiggarí*
Pascual.	*» Vehil*
Elvira.	*Sra. Santolaria*
El Bironday.	*Sr. Barbosa*
El Pobre boig de cada mes.	*» Tor*

PRIMER GRUPO DE VIATGERS—ACTE 1.er

Un home del camp	*No parlen*
Un altre.	
Una dona.	
Un menestral.	
Un jove.	
La seva muller.	

GRUPO DE FIRAIRES—2.on ACTE

Erasme . . . . *Sr. Antiga*
Fidel. . . . . » *Lapera*
Comas. . . . . » *Morera*
Blas . . . . » *Sirvent*
Capdell. . . . . » *Marinel-lo*

SEGON GRUPO DE VIATGERS—ACTE 3.er

Una dona . . . . } *No parlen*
Una noya . . . . }
Una senyora de dol rigurós. . . *Sra. Martínez*
Un menestral. . . . . *Sr. Pons*
Un senyor. . . . . » *Bley*

Dreta y esquerra la del espectador

2 PTES.